

Viron Suomen suurlähettiläiden näkemykset Suomen politiikasta Konstantin Pätsin
valtionhoitajakaudella vuosina 1934-1939

Oulun yliopisto
Historiatieteet
Historian Pro gradu -tutkielma
23.5.2013
Mikko Jalava

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
1. SUOMEN POHJOISMAINEN SUUNTAUS JA ÄÄRIOIKEISTO NÄKEMYSTEN MÄÄRITTÄJÄNÄ 1934-1937	15
1.1. Suomi hakee yhteyttä pohjoismaihin	16
1.2. Äärioikeisto näkemysten määrittäjänä	23
Yhteenveto	39
2. KALLIO VIRO-SUHTEIDEN PARANTAJANA	42
2.1. Nopeasti lämpenevät suhteet	43
2.2. Suurlähettiläs Möllersonin näkemykset Suomen politiikasta Kallion aikakaudella	48
Yhteenveto	58
LOPPULAUSE	61
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	63

JOHDANTO

Tutkin pro gradu -tutkimuksessani Viron Suomen suurlähettiläiden näkemyksiä suomalaisesta politiikasta Konstantin Pätsin valtionhoitajakaudella vuosina 1934-1939. Mielenkiintoni Viron kansaa ja historiaa kohtaan heräsi opiskellessani Tarton yliopistossa historian kandidaattivaiheen opintoja. Tein kandidaatintutkielmani Tarton yliopistoon aiheesta ”Välisjõud Soome kodusõjas” (Ulkovallat Suomen kansalaissodassa), jossa tutkin ulkomaiden osallistumista Suomen kansalaissotaan. Erityisenä kiinnostukseni kohteena ovat olleet Viron ensimmäisen tasavallan vaiheet ja niiden vertaaminen Suomen vastaavan ajan kehitykseen.

Molemmat valtiot itsenäistyivät Venäjän keisarikunnasta 1900-luvun alkupuolella, jonka jälkeen molempien valtioiden ulkopoliittinen tilanne säilyi pitkään epävarmana. Suomen ja Viron intressit olivat osittain yhtenevät, mutta eroavaisuuksiakin löytyi. Suomi ja Viro etsivät mahdollisimman varmoja turvallisuustakeita entistä emämaataan, Neuvostoliitoksi muuttunutta Venäjä vastaan. Suomi haki ulkopoliitikassaan maailmansotien välisellä ajalla yhteyttä Skandinaviaan ja halusi erottautua selvästi muista Venäjän entisistä alusmaista. Lisäksi Suomessa oli, varsinkin oikeiston piirissä, vahva saksalaismyönteinen suuntaus. Virossa oli pitkään 1900-luvulle suuri ja vaikutusvaltainen baltiansaksalainen maataomistava vähemmistö. Viron itsenäistymisen jälkeen, vuonna 1918, baltiansaksalaiset menettivät johtavan poliittisen aseman, joka heillä oli ollut tsaarin aikaisessa Venäjän imperiumissa. Voidaan kuitenkin sanoa, että Saksa on historian saatossa ollut kulttuurisesti erittäin merkittävä tekijä Virossa, ja että virolaisten perinteinen suhde Saksaan on paljon kompleksisempi ja jännitteisempi kuin suomalaisilla.

Konstantin Pätsin valtionhoitajakausi valikoitui tutkimuskohteekseni useastakin syystä. Tutkimuksen kannalta Suomen ja Viron sisäpoliittisen tilanteen vertailu on mielenkiintoista. Molemmissa maissa kehittyi merkittävä äärioikeistolainen liike, joka koettiin uhaksi valtioiden poliittisen johdon tasolla. Suomessa Lapuan liike toimi vuosina 1929-1932 ja sen kukistuminen Mäntsälän kapinassa lujitti parlamentarismia ja punamultayhteistyötä Suomessa. Virossa vapausotureiden liitto eli vapsit toimi eri

nimillä vuosina 1929-1934. Liiton toiminta lopetettiin Pätsin johtaman vallankaappauksen avulla. Vallankaappausta seurasi autoritäärisen hallinnon kausi, jonka aikana parlamentti ei kokoontunut ja puolueet lakkautettiin. Pätsin autoritäärisen hallinnon kausi vuosina 1934-1940 tunnetaan nimellä vaikeneva aika. Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista tutkia, millaisia näkemyksiä virolaiset ammattidiplomaatit esittävät Suomen poliittisesta tilanteesta ja asemasta maailmanpolitiikassa sekä sitä, miten he arvioivat Suomen ulkopoliittisia pyrkimyksiä ja mieltymyksiä. Oman mielenkiintoisen näkökulmansa tilanteeseen tarjoaa Viron sisäpoliittinen tilanne. Pätsin autoritäärisen hallinnon aikakautena Viron poliittinen tilanne oli sulkeutunut, ja kotimaan tilanne vaikutti epäilemättä myös virolaisten diplomaattien Viroon lähettämiin arvioihin Suomen poliittisesta tilanteesta.

Suomen ja Viron 1930-luvun poliittisen tilanteen ja maiden keskinäisten suhteiden tunteminen auttaa ymmärtämään laajemmin Itämeren alueen monimutkaista poliittista tilannetta maailmansotien välillä. Tämä tutkimus auttaa osaltaan selittämään Koillis-Euroopan poliittista palapeliä tilanteessa, jossa alueen poliittinen tasapaino oli selvästi muuttunut ensimmäisen maailmansodan vaikutuksesta. Voidaan sanoa että Suomi oli Virolle poliittisesti merkittävä henkireikä, kun taas muut Baltian maat ja Neuvostoliitto olivat Virolle ongelmallisempia naapurimaita. Suomi oli Virolle ikkuna läntiseen Eurooppaan, jonka kanssa Viro pyrki läheisempään kontaktiin poliittisesti. Virolaisten diplomaattien kuvaa Suomen poliittisesta elämästä ja julkisesta keskustelusta on mielenkiintoista tutkia kyseisen asetelman pohjalta. Tutkimuksessani valotan omalta osaltani virolaisen poliittisen järjestelmän näkemyksiä Suomen poliittisesta tilanteesta ajanjaksolla 1934-1939.

Merkittävin seikka, joka tutkimuksessani tulee ilmi, on ilman muuta suurlähettiläiden raporteissa tapahtunut huomattava muutos presidentti Kallion virkaanastumisen aikoihin, maaliskuussa 1937. Kallion aikakaudella virolaiset suurlähettiläät käsittelivät raporteissaan Suomea paljon lempeämmin kuin aiemmin Svinhufvudin presidenttikaudella. Perinteisesti tutkimuskirjallisuudessa Päts ja Svinhufvud on nähty paljon läheisempinä yhteistyökumppaneina kuin Päts ja Kallio. On kuitenkin syytä muistaa, että työssäni käsittelen ainoastaan virolaisten suurlähettiläiden tekstejä, joten

raporteista ei voi suoraan päätellä valtion päämiesten omia mielipiteitä tai poliittista tahtoa.

TUTKIMUSTILANNE

Viron Suomen suurlähetystön näkemyksiä Suomen poliittisesta elämästä Konstantin Pätsin aikakaudella ei ole tutkimuskirjallisuudessa käsitelty. Virossa maan historian tutkimus oli ongelmallista Neuvostoliiton alaisuudessa, ja etenkin lähihistorian osalta on olemassa vielä merkittäviäkin teemoja, joista perustutkimus puuttuu tyystin. Viron ja Suomen suhteita on sivuttu tutkimuskirjallisuudessa lähinnä 1930-luvun loppuvuosien osalta ja silloinkin lähinnä talvisodan syntyyn liittyvistä näkökulmista. Tutkimusta kuitenkin tehdään koko ajan, ja tietämys Viron historiasta lisääntyy.

Teemallisesti lähimpänä omaa työtäni on MIKA POHJASEN pro gradu -tutkimus *Suomen suhteet Viroon vuosina 1931-37*. Pohjasen työ käsittelee Suomen suhteita Viroon samalla aikakaudella kuin oma työni. Tutkimuksessa käsitellään Suomen taloudellisia, kulttuurisia ja poliittisia suhteita Viroon ja se on ollut hyödyllinen tutkimus valottamaan suomalaisten suhdetta Viroon kyseisellä aikakaudella. Oma työni käsittelee kuitenkin virolaisten ammattidiplomaattien näkemyksiä Suomen poliittisesta elämästä ja tämä puoli Pohjasen työstä puuttuu. Suomen ja Viron suhteita maailmansotien välillä on käsitelty myös JARI LESKISEN teoksessa *Vaiettu Suomen silta – Suomen ja Viron salattu sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton varalta vuosina 1930-1939*. Leskinen tutkii maiden välistä sotilaallista yhteistyötä, muttei käsittele juurikaan poliittisia suhteita.

Viime vuosina on ilmestynyt myös huomionarvoisia elämäkertoja Suomen ja Viron suhteisiin vaikuttaneista henkilöistä, jotka valottavat yksittäisten henkilöiden omaa suhtautumista ja kontakteja naapurimaahan. ERKKI TUOMIOJAN elämäkerta *Jaan Tõnisson ja Viron itsenäisyys* on hyvä informaation lähde myös tätä tutkimusta ajatellen, sillä Jaan Tõnisson oli yksi Viron ensimmäisen tasavallan keskeisimmistä vaikuttajista.

Professori MARTTI TURTOLA on puolestaan kirjoittanut kaksi ristiriitaisen vastaanoton saanutta elämäkertateosta Viron ensimmäisen tasavallan keskeisistä vaikuttajista; *Konstantin Päts – Suomi ja Viro eri teillä* ja *Kenraali Johan Laidoner ja Viron tasavallan tuho 1939-40*. Martti Turtolan pääteesi Pätsin ja Laidonerin täydellisestä alistumisesta Neuvostoliitolle ennen toista maailmansotaa on herättänyt paljon keskustelua, varsinkin Virossa. Turtolalle läheinen teos on ulkovirolaisen MAGNUS ILMJÄRVIN tutkimus *Hääletu alistumine – Eesti, Läti ja Leedu välispoliitilise orientatsioonini kujunemine ja iseseisvuse kaotus 1920. aastate keskpaigast anneksioonini*. Ilmjärv kirjoittaa kirjassaan paljon Pätsin Venäjä-yhteyksistä, ja väittää että Baltian maat alistuivat ilman vastaväitteitä Neuvostoliiton esittämiin vaatimuksiin vuonna 1940. Sekä Turtola että Ilmjärv keskittyvät kuitenkin ennen kaikkea Viron suhteisiin Venäjään, Saksaan ja toisiin Baltian maihin ja suhde Suomeen jää vähemmälle huomiolle, tai sitten käsitellään talvisodan aikaisia suhteita, jotka olen rajannut työni ulkopuolelle.

TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Pro gradu -tutkimuksessani tarkastelen Viron Suomen suurlähettiläiden poliittisissa raporteissaan välittämiä näkemyksiä Suomen poliittisesta elämästä. Ajallisesti tutkimus rajoittuu vuosiin 1934-1939. Tutkimuksen ajallinen raja on perusteltu, koska Pätsin autoritäärisen hallinnon kausi on oma selkeä ajanjaksonsa Viron historiassa, mutta talvisodan alkaminen ja siihen johtanut kehitys mullisti Viron ja Suomen kahdenväliset poliittiset suhteet. Näin ollen Pätsin hallintokauden viimeiset kuukaudet voidaan perustellusti rajata tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Suomessa oli ajanjakson alkupuolella pitkäaikainen Kivimäen hallitus, joka omalta osaltaan vaikutti rauhoittavasti poliittiseen elämään. Myöhemmin Kyösti Kallion johtama punamultayhteistyö pyrki voimakkaasti vakauttamaan maan poliittista järjestelmää entisestään. Virossa Konstantin Pätsin autoritäärisen hallinto lopetti yksittäisellä iskulla Viron yltiödemokraattisen järjestelmän luoman poliittisen epävakauden tilan.

Erityishuomion kohteena tutkimuksessani ovat diplomaattien raportit Suomen poliittisesta tilanteesta ja etenkin Viro-suhteeseen vaikuttavista asioista. Työssäni tutkin raporttien laatimisen aikaisen historiallisen kontekstin kautta sitä, miksi Suomea kuvattiin raporteissa kyseisellä tavalla? Millaisia näkemyksiä suurlähettiläät esittivät raporteissaan?

Konstantin Pätsin autoritäärisen hallinnon kausi on tutkimuksen kannalta ajallisesti melko pitkä. Työssäni rajaankin ajanjakson kahteen pääluokkaan. Ensimmäisessä pääluvussa käsittelen Viron diplomaattien näkemyksiä Pätsin vallankaappauksesta Viron vapaussotureiden johtajan Artur Sirkin Helsingissä, lokakuussa 1937, järjestettyihin hautajaisiin saakka. Suomen äärioikeiston suhteet Vapaussotureiden liittoon olivat hyvät ja sen piirissä pidettiin Pätsin hallintoa yleisesti laittomana. Vapaussotureiden ja suomalaisen äärioikeiston toimista johtuen ajanjakson raportit olivat yleisellä tasolla paljon kriittisempiä kuin toisessa pääluvussa käsiteltävät raportit.

Toisessa pääluvussa käsitellään Viron Suomen-suurlähettiläiden raportteja Suomen poliittisesta elämästä Kallion virkaanastujaisista talvisodan alkuun saakka. Tutkimuksen kronologinen rakenne rikkoutuu hieman käsittelytavan vuoksi, mutta kyseinen seikka on perusteltavissa työn luettavuuden kannalta. Kallion virkaanastujaiset maaliskuussa 1937 on selvä käännekohta raporttien luonteessa poliittisella tasolla. Artur Sirkin hautajaiset pidettiin Helsingissä kuitenkin vasta saman vuoden lokakuussa. Käsittelen siis suurlähettiläiden arviot Suomen hallituksen tavasta suhtautua Sirkin hautajaisiin ensimmäisessä pääluvussa, ja suurlähettiläiden Kallion hallintoa koskevat raportit toisessa pääluvussa, vaikka kyseiset tapahtumat limittyvät ajallisesti.

Kallion presidettikauden alkamisen lisäksi suomalaisen ja virolaisen äärioikeiston vaikutuksen hiipussa tapahtui raporttien luonteessa vuonna 1937 myös toisenlainen muutos; raporteissa käsiteltiin enemmän Suomen suhdetta Euroopan suurvaltoihin. Euroopan politiikassa tapahtunut kehitys tuntuu raporttien perusteella ajaneen Viron yhä selvemmin hakemaan yhteyttä Suomen valtiojohtoon. Tutkimuksen kannalta on oleellista, että maaliskuussa 1937 presidentiksi tullut Kyösti Kallio on raporteissa kuvattu hyvin Viro-myönteiseksi. Kallio mainitsi virkaanastujaispuheessaan Viron

ainoana ulkomaana ja toimi myös Suomi-Viro –seuran puheenjohtaja. Suomen vahvan presidentti-instituution takia valtion päämiehen henkilökohtaiset mieltymykset ja sympatiat vaikuttivat väistämättömästi tehtyyn politiikkaan.

Viron ulkopoliittisessa johdossa ei Pätsin aikakaudella juuri tapahtunut suuria muutoksia. Viron ulkoministeri vaihtui muutamaan otteeseen kyseisellä aikakaudella. Tällä ei kuitenkaan ollut kovin suurta merkitystä, sillä poliittinen valta oli vahvasti keskittynyt valtion päämiehelle Konstantin Pätsille, armeijan komentaja Johan Laidonerille ja pääministeri Kaarel Eenpalulle.

Rajaan tutkimukseni loppumaan ajallisesti talvisodan alkuun, jolloin maiden suhteiden perusta mullistui, kun Neuvostoliitto samanaikaisesti hyökkäsi Suomeen ja piti sotilastukikohtia Viron maaperällä. Suomen ja Viron väliset suhteet talvisodan syttymisen jälkeen ansaitsisivat aivan oman tutkimuksensa. Aihe olisi laaja ja mielenkiintoinen.

LÄHTEET JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Lähteenä tutkimuksessani käytän Viron valtionarkistoon koottua ulkoministeriön arkistoa. Lähdeaineistoni pääosan muodostavat Viron Suomen suurlähettiläiden raportit Suomen poliittisesta elämästä ja julkisessa keskustelussa esiintyneistä reaktioista Viron tapahtumiin. Osassa raporteista on mukana liitteenä lehtijuttuja, joihin on viitattu. Lähdekritiikin kannalta on ongelmallista, että Viron ulkoministeriöstä saapuneet vastaukset ja ohjeet eivät ole säilyneet, mutta useimmiten niiden sisällön pystyy pääättelemään raportin alussa olevasta osasta jossa kerrataan ulkoministeriön viestin sisältö. Viron valtionarkistossa säilytettävät dokumentit ovat kaikkien saatavilla Viron valtionarkiston internet-sivuilla digitoidussa muodossa.

Raporttien pääasiallinen laatija on pitkäaikainen Viron Suomen suurlähettiläs Hans Rebane, joka toimi Viron suurlähettiläänä Suomessa vuosina 1931-1937. Rebasen rooli Pätsin hallinnon virkamiehenä on sikäli mielenkiintoinen, että hän oli työskennellyt pitkään Viron merkittävimmän oppositiojohtajan Jaan Tõnissonin kanssa tarttolaisessa Postimees-lehdessä ja oli toiminut myöhemmin jopa Tõnissonin hallituksen

ulkoministerinä. Ainakin poliittisissa raporteissaan Rebane oli kuitenkin omaksunut Pätsin hallintoa tukevan roolin. Rebasen raportointityyli ei merkittävästi muuttunut Pätsin vallankaappauksen jälkeen, vaan hän oli raportoinut samalla tyylillä jo aiemmin. Ilmeisesti Rebane oli täysiverinen ammattidiplomaatti. Aineistoa tutkittaessa onkin muistettava, että Rebane laati arkistossa säilytetyt raporttinsa esimiehilleen Tallinnassa, joten tekstien sävy noudattelee virallista linjaa.

Rebasen jälkeen Viron Suomen suurlähettilääksi nimitettiin Rudolf Möllerson, joka oli entinen Viron vapaussodan upseeri ja oli tehnyt pitkän uran erilaisissa lähetystöissä ja konsulaateissa. Lisäksi Möllerson oli toiminut Viron ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkönä Pätsin ajalla. Möllerson oli ollut vahvasti vaikuttamassa Rebasen suurlähettiläsaikana tehtyyn ulkopoliitiikkaan Virossa. Möllersonin omat raportit ovat kuitenkin aineiston joukossa selvässä vähemmistössä. Möllersonin suurlähettiläskaudella esiintyy aineiston joukossa myös Viron suurlähetystön väliaikainen edustaja. Valitettavasti edustajan allekirjoituksesta ei voi saada selvää, mutta käsiteltävän aineiston joukossa on yksi hänen laatimansa raportti. Ilmeisesti kyseinen edustaja tuurasi Möllersonia vuodenvaihteessa 1938-39, mutta arkistoihin ei ole jäänyt merkintää siitä, miksi Möllerson oli estynyt hoitamasta tehtävänsä.

Minulla ei ole ollut käytössäni diplomaateille annettua ohjeistusta, mutta on kiinnostavaa vertailla raporttien aiheita ja ilmestymistiheyttä keskenään. Rebane kirjoitti säännöllisesti neljännesvuosiraportteja poliittisesta tilanteesta. Lisäksi raportteja on tehty aina, kun jotakin raportoitavaa on ollut. Raporttien luonteesta voi päätellä, että eduskuntakeskusteluja ja lehtikirjoittelua on pidetty erityisen tarkasti silmällä. Möllersonin ajalta ei ole olemassa neljännesvuosiraportteja, tai niitä ei ole ainakaan säilynyt. Möllerson raportoi muuten ahkerasti Tallinnaan ajankohtaisista asioista. Ilmeisesti molemmat suurlähettiläät laativat raporttinsa itse. Ainakin he ovat säännönmukaisesti allekirjoittaneet ne.

Aineisto jakautuu yhteensä 15 arkistokansioon. Suurimmassa osassa kansioita on myös toisissa asemamaissa työskennelleiden suurlähettiläiden raportteja, joten olen seulonut oleelliset raportit satojen joukosta. Aineistosta on ollut vaikeaa erotella, mikä raportti on

poliittinen raportti, mikä lehdistöraportti ja mikä käsittelee muita asioita. Monta kertaa samassa raportissa käsitellään monia eri asioita. Esimerkiksi ensin tehdään lyhyt poliittinen katsaus ja sen jälkeen käsitellään lehdistössä esiintyneitä kirjoituksia. Poikkeuksena tästä ovat Artur Sirkiä käsittelevät raportit, jotka pääsääntöisesti ovat kolmessa, erityisesti Sirkiä käsitteleville raporteille omistetuissa kansiossa. Pääluvuissa käsittelemieni raporttien lukumäärissä on merkittävä ero; ensimmäisessä pääluvussa käsittelen 36 eri raporttia ja toisessa pääluvussa ainoastaan 17 raporttia. Vielä suurempi ero näkyy, kun vertaillaan Rebasen ja Möllersonin kirjoittamien raporttien määriä. Rebaselta käsittelen työssä yhteensä 45 raporttia, kun Möllersonin määrä supistuu seitsemään raporttiin, joiden lisäksi käsittelen yhden, väliaikaisen edustajan laatiman, raportin. Merkittäviä ajallisia aukkoja raporteissa on kaksi; ensimmäinen lehdistöraporteissa kynäsodan aikana, vuosina 1935-36, ja toinen aivan käsiteltävän ajanjakson lopussa, sillä syyskuun 1939 jälkeen arkistoista ei löytynyt enää yhtään tutkimusaiheittani käsittelevää arkistolähdettä.

Aineistoa tutkittaessa tulee ottaa huomioon, mihin tarkoitukseen kyseiset raportit on laadittu. Rebane ja Möllerson olivat molemmat ammattidiplomaatteja, jotka työssään jättivät omat poliittiset mielipiteensä taka-alalle. Raporteista ei pysty päättelemään laatijoiden omaa poliittista kantaa. Diplomaattiraportteja lähdeaineistona käytettäessä on kuitenkin hyvä muistaa, että raportin luonne on usein hyvin riippuvainen sen laatijan persoonasta. Usein raporteissa ylikorostuvat joko asemamaan hyvät tai huonot puolet riippuen siitä, mikä on kyseisen diplomaatin suhde omaan asemamaahansa. Lähdeaineistona toimivat raportit Suomen poliittisesta elämästä ovat luonteeltaan poliittisia ja tarkoituksenmukaisia. Raporttien sisältö oli tarkoitettu ainoastaan Viron valtiojohdon nähtäväksi, ja on mielenkiintoista tarkastella, minkälaisista asioista ja millä tyylillä raportit on laadittu. Virolaiset diplomaatit puhuivat raporteissaan myös Viron valtiojohtossa epämiellyttäviksi koetuista asioista varsin suoraan ja avoimesti. Raporteissa ei ole havaittavissa, että diplomaatit olisivat pimittäneet asioita valtiojohtolta. Möllerson oli Suomen asemapaikalla ainoastaan Kallion presidenttikauden aikana.

On myös mielenkiintoista pohtia, kuinka paljon virolaisten perinteinen suhtautuminen suomalaisiin vaikutti raportteihin. Tutkimuskirjallisuudessa on esitetty, että vielä 1800-luvun lopulla Viron Suomi-kuva olisi ollut hyvinkin myönteinen, suorastaan ihaileva.¹ Suomi näyttäytyi virolaisille ihailtuna isona veljenä, josta voi ottaa oppia. Myöhemmin toki kuva arkipäiväistyi suuresti, mutta Viro ei kuitenkaan täysin päässyt eroon pikkuvieliasenteestaan 1900-luvun alkupuolella, edelleen ”Suomi oli virolaiselle ei-vasemmistolle tärkein Viron ulkopuolinen alue”.² Tutkimusaineiston pohjalta ei voida päätellä, kuinka paljon kyseinen tausta vaikutti raportteihin, mutta Rebane ja Möllerson kuuluivat selvästi virolaiseen ei-vasemmistoon. Näin ollen voidaan olettaa, että perinteinen virolainen pikkuvieliasenne on vaikuttanut myös heidän raportteihinsa. Ainakin Rebasella se tuntuu näyttäytyvän voimakkaana pyrkimyksenä yhteyteen Suomen kanssa.

HISTORIALLINEN TAUSTA

Suomi ja Viro olivat 1800-luvulla osa Venäjän imperiumia. Maiden historiasta voidaan löytää useita samankaltaisuuksia, kuten kansallinen herääminen 1800-luvun loppupuolella ja itsenäistyminen ensimmäisen maailmansodan lopulla Venäjän väliaikaisen heikkouden ansiosta. Eroavaisuuksista voidaan mainita esimerkiksi maiden erilaiset kohtalot toisen maailmansodan tapahtumissa. Viron kohdalla usein pohditaan, olisivatko toisenlaiset ratkaisut pelastaneet maan neuvostomiehitykseltä. Historiantutkimuksen kannalta tutkimuskirjallisuudessa usein esiintyvä pohdiskelu Viron vaihtoehtoisilla kohtaloilla on kuitenkin ongelmallista, sillä historiantutkimuksen tehtävä ei ole ottaa kantaa asioihin täysin spekulatiivisellä tasolla.

Suomen ja Viron poliittisten suhteiden historia voidaan juontaa 1800-luvun lopun kansallisen heräämisen kauteen. Virossa Suomi koettiin tuolloin kansallisesti ja kulttuurisesti kehittyneemmäksi valtioksi, jonka kanssa pyrittiin yhteistyöhön entistä laajemmalla tasolla.³ Kaiken kaikkiaan kaksi kansakuntaa tulivat ajanjaksolla entistä tietoisemmaksi toistensa oloista. Virallinen poliittinen yhteistyö mahdollistui 1910-

---

¹ Alenius 1996, 115-118

² Alenius 1996, 208

³ Alenius 1997, 15-17. toim.Roiko-Jokela

luvun lopulla, kun molemmat maat itsenäistyivät emämaastaan Venäjästä ensimmäisen maailmansodan lopulla. Lokakuussa 1917, kun Saksan keisarikunnan joukot lähestyivät Viron alueita, esitteli sosialistivallankumouksellinen Gustav Suits kirjeessään puoluetoveri Hans Kruusille ajatusta Suomen ja Viron kaksoistasavaltojen liitosta.⁴ Mitään konkreettisempaa tästä ei seurannut, mutta tapaus kuvasi Viron tunteja epävarmassa tilanteessa, jossa kaivattiin entistä suurempaa turvaa suurempia valtoja vastaan.

Suomessa kansalaissodan aikana ja sen jälkeen vallinnut vahva saksalaissuuntaus oli omiaan viilentämään Viron kiinnostusta yhteistyöhön Suomen kanssa. Saksan vahvan ulkopoliittisen vaikutuksen vuoksi Suomi ei virallisesti tunnustanut Viroa itsenäiseksi ennen vuotta 1919. Lisäksi kansalaissodan aikaan tapahtunut Viron oikeusministeri Jüri Vilmsin katoaminen Helsingissä aiheutti eripuraa maiden välillä.⁵ Kahden nuoren tasavallan välillä oli siis yhteistyötahdon lisäksi myös pahoja ristiriitoja.

Viron itsenäistymisen jälkeisen väliaikaisen hallituksen pääministeri Konstantin Päts esitti lehtihaastattelussa uudelleen yhteistä tasavaltaa, jolla olisi yhteinen presidentti sekä ulko- raha- ja sotapolitiikka. Suomen reaktio oli kuitenkin ehdotusta kohtaan torjuva.⁶ Suomessa ei nähty mahdollisessa yhteisessä tasavallassa samanlaisia mahdollisuuksia, eikä ajatusta lopulta kehitetty virallisella tasolla sen pidemmälle.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen virisi keskustelua reunavaltioyhteistyöstä Viron, Suomen, Latvian, Liettuan ja Puolan välillä. Yhteistyö oli alusta lähtien ongelmallista, varsinkin Puolan ja Liettuan ongelmallisten välien takia. Viro oli aktiivisemmin mukana hankkeessa kuin Suomi. Hanke kuitenkin raukesi ja ainoa konkreettinen lopputulos siitä oli Viron ja Latvian välinen puolustusliitto, jolla ei kuitenkaan ollut sotilaallisesti merkittävää vaikutusta.⁷ Suomessa reunavaltioyhteistyön raukeaminen johti hanketta aktiivisesti ajaneen ulkoministeri Rudolf Holstin eroon. Sotilaallinen yhteistyö Suomen ja Viron välillä kuitenkin jatkui vielä reunavaltioyhteistyön kaaduttua. Suomen

---

⁴ Zetterberg 1977, 42

⁵ Zetterberg 1977, 83-84

⁶ Zetterberg 2007, 541

⁷ Zetterberg 2007, 534-537

puolustus suunnitelmat perustuivat osittain yhteistyöhön Viron kanssa mahdollisen konfliktin sattuessa. Sotilaallisen aseman kannalta Viro säilyi Suomelle tärkeänä vielä 1930-luvulla.⁸

Lapuan liikkeen kukistumiseen johtaneen Mäntsälän kapinan jälkeen, vuonna 1932, Suomessa vahvistuivat poliittisessa elämässä maltillisemmat voimat. Vähemmistöhallituksen pääministeriksi nousi edistyspuolueen T. M. Kivimäki. Hallituksella oli presidentti Svinhufvudin vahva tuki takanaan ja ulkoministeri Antti Hackzell sai varsin vapaat kädet ulkopolitiikassa.⁹

Vuonna 1934 Pätsin ja Laidonerin järjestämä vallankaappaus Viron vapaussotureiden liiton, Vapsien, muodostaman uhan takia vaikutti myös maiden välisiin suhteisiin. Viron vapaussoturit muodostivat 30-luvun alun Virossa merkittävän äärioikeistolaisia piirteitä saaneen poliittisen voiman, jonka johtajana oli oikeistopopulisti Artur Sirk. Liikkeen esikuviksi on mainittu Italian fasistit, Saksan kansallissosialistit ja Suomen Lapuan liike.¹⁰ Ensimmäisen tasavallan aikana Virolla oli maailman demokraattisin perustuslaki, joka mahdollisti muun muassa itse perustuslain muutoksen, jos muutosehdotus menisi läpi kansanäänestyksessä. Perustuslain suorastaan yltiödemokraattinen luonne aiheutti suuren laman iskiessä kuitenkin Virossa demokratian kriisin, sillä ajan toimintaympäristössä ei onnistuttu luomaan pysyvää hallitusta, mikä lykkäsi poliittista päätöksentekoa.¹¹ Vuoden 1934 aikana esitettiin useita erilaisia perustuslakiehdotuksia kansanäänestyksessä, jossa tarvittavan äänenemmistön sai vapsien ehdotus. Uudessa perustuslaissa oli valtionpäämiehen toimivaltaa kasvatettu merkittävästi. Käytännössä presidentti sai uudessa perustuslaissa vallan hallita myös ilman parlamenttia. Samaan aikaan Virossa valmisteltiin parlamentti- ja presidentinvaaleja. Kyselyiden mukaan Vapsit olisivat todennäköisesti ottaneet vaalivoiton parlamenttivaaleissa ja heidän ehdokkaansa, kenraali Andres Larka, oli nousemassa presidentiksi.¹²

---

⁸ Leskinen 1997, 25-33

⁹ Häikiö 1997, Kansallisbiografia (luettu 3.12.2012)

¹⁰ Zetterberg 2007, 550

¹¹ Raun 1989, 146-149

¹² Zetterberg 2007, 552-553

Vaaleja ei kuitenkaan koskaan pidetty, sillä riigivanemana¹³ toiminut Konstantin Päts suoritti vallankaappauksen armeijan ylipäällikön kenraali Johan Laidonerin kanssa 12.3.1934. Päts julisti poikkeustilan maahan, jonka nojalla hän haarasi tiukasti vallan omiin ja lähimpien kumppaneidensa käsiin.¹⁴ Virossa ensimmäinen reaktio Pätsin toimiin oli kiittävä ja poikkeustilan julistamisen jälkeen Pätsin merkittävimpiin poliittisiin vastustajiin kuulunut oppositiojohtaja Jaan Tõnisson kävi jopa onnittelemassa Pätsiä poikkeustilan julistaneen parlamentti-istunnon jälkeen.¹⁵ Suomessa reaktio Pätsin vallankaappaukseen oli torjuva, varsinkin lehdistön tasolla. Päälehdistä Helsingin Sanomat arvosteli kovasti Pätsin autoritääristä hallintoa. Jyrkimmin Pätsin hallinnon laillisuutta kritisoi IKL-myönteinen Ajan Suunta, jossa korostettiin, että Vapsit ovat Viron laillisia johtajia. Varsinkin Vapsien johtaja Artur Sirk nostettiin lehdessä suorastaan marttyyrin asemaan.

Jännitteitä Viron ja Suomen suhteisiin lisäsi myös Suomeen paenneen Artur Sirkin vallankaappausyritys, jota hän toteutti yhteistyössä IKL:n ja Sinimustat-järjestön kanssa Suomesta käsin.¹⁶ Vallankaappausyritys kuitenkin raukesi. Sirkin vaikutuksesta virolaisten diplomaattien näkemyksiin Suomen poliittisesta elämästä puhutaan enemmän ensimmäisessä pääluvussa.

Hitlerin valtaannousu ja Saksan eroaminen Kansainliitosta huolestutti Ranskassa ja Neuvostoliitossa, joka liittyi Kansainliittoon Saksan erottua, ja johti maiden neuvotteluihin itäpaktista eli Itä-Euroopan kollektiivisesta avunantosopimuksesta. Sopimukseen allekirjoittajiksi kaavailtiin Ranskaa Neuvostoliittoa, Saksaa, Tšhekkoslovakiaa, Puolaa, Baltian valtioita ja Suomea. Neuvostoliitto vaati Baltian maiden mukanaoloa, kun taas Suomi oli enemmän kiinnostunut pohjoismaisesta yhteistyöstä.¹⁷ Sopimusta ei ikinä solmittu, mutta neuvotteluprosessi ei voinut olla vaikuttamatta mukana olleiden maihin suhteisiin.

---

¹³ Riigivanem (suom. valtion vanhin) oli Virossa valtion päämiehestä käytetty termi.

¹⁴ Zetterberg 2007, 553-555

¹⁵ Tuomioja 2010, 230

¹⁶ Zetterberg 2007, 557

¹⁷ Hyytiä 1992, 32-37

1. SUOMEN POHJOISMAINEN SUUNTAUS JA ÄÄRIOIKEISTO NÄKEMYSTEN MÄÄRITTÄJÄNÄ 1934-1937

Ensimmäisessä pääluvussa käsittelen Hans Rebasen laatimien raporttien pohjalta ajanjakson Konstantin Pätsin vallankaappauksesta 12.3.1934 Artur Sirkin hautajaisiin 9.8.1937 saakka. Kappaleessa on kolme käsiteltävää aihetta: Rebasen näkemykset Suomen politiikasta yleisellä tasolla, miten suomalaisen äärioikeiston ja Artur Sirkin toiminta vaikuttaa raporteissa esitettyihin näkemyksiin sekä kynäsota jota käytiin maiden lehdistöjen välillä vuosina 1934-1937. Kynäsodan osalta Rebasen raportit käsittelevät luonnollisesti ainoastaan suomalaista lehdistöä. Tässä pääluvussa käsiteltemälläni aikakaudella Suomi pyrki ulkopoliitikassaan voimakkaasti pohjoismaiden yhteyteen. Eduskunta teki loppuvuodesta 1935 yhteistoiminnasta pohjoismaiden maiden kanssa myös virallisen ulkopoliittisen linjan. Tosin linjan virallistamisella ei ollut suurempaa käytännön merkitystä, ainakaan historioitsija Seppo Hentilän mukaan.¹⁸

Tässä pääluvussa käsittelen yhteensä 36 eri raporttia. Merkittävä osa näistä, yhteensä 13 raporttia, käsittelee Artur Sirkkiä ja häneen liitettyjä ilmiöitä. Poliittiset ja lehdistöraportit sekoittuvat ja niitä on välillä vaikea erottaa toisistaan. Kaikki raportit ovat suurlähettiläs Rebasen allekirjoittamia. Tiivistettynä tämän pääluvun tarkoituksena on selvittää, millaisia näkemyksiä Suomen politiikasta raporteissa välitettiin vuosina 1934-1937 ja miksi? Lisäksi tutkin kyseisenä aikana raporteissa tapahtuneita muutoksia. Tällä ajanjaksolla suurlähettiläs Hans Rebasen raporteissa ihmeteltiin useaan otteeseen Suomen vapaata yhteiskuntajärjestystä ja verrattiin sitä Viron tilanteeseen. Vertailusta Viro selvisi yleensä voittajana.

---

¹⁸ Hentilä, Jussila, Nevakivi 2009, 179

1.1. Suomi haki yhteyttä Pohjoismaihin

Pehr Evind Svinhufvudista oli tullut Suomen presidentti vuonna 1931. Kauden alkupuolella hän toimi merkittävässä roolissa Lapuan liikkeen kukistamisessa. Vuonna 1932 muodostettiin edistyspuolueen T. M. Kivimäen vähemmistöhallitus, joka kesti aina vuoteen 1936 asti. Kivimäen hallituksen pitkäikäisyys oli ennenkuulumatonta Suomen poliittisessa elämässä. Ulkopoliitiikan saralla Suomen linja oli entistä vahvemmin yhteyttä pohjoismaihin hakeva. Ulkoministeri Antti Hackzellilla oli vahva asema ulkopoliitiikan teossa.

Pätsin ohjatun demokratian aikakausi sai alkunsa maaliskuussa 1934. Suurlähettiläs Rebane oli jo tuolloin ollut useamman vuoden Suomen suurlähettiläänä ja oli ehtinyt solmia suhteet Suomen ulkopoliitiikan merkittäviin hahmoihin, kuten ulkoministeri Antti Hackzelliin. 14.4.1934, kuukausi Pätsin vallankaappauksen jälkeen, päivätyssä raportissaan Rebane selvitti keskusteluaan Hackzelliin kanssa Ruotsin ulkoministerin Suomen vierailusta. Suurlähettilään mukaan, hän oli yllätynyt Hackzelliin juhlapuheen sisällöstä, jossa korostettiin Suomen kuulumista pohjoismaihin kulttuurisesti:

*"[...]verisukulaisuus kansojen välillä ei ole tärkeätä, verisukulaiset sotivat välillä keskenään, mutta tärkeämpiä ovat kulttuuriset siteet ja kielen yhtenäisyys, niin kuin Suomessa suomalaiset puhuvat myös ruotsin kieltä. Sen vuoksi kuuluu Suomi pohjoismaiden kulttuuriympäristöön."*¹⁹

Rebane piti Hackzelliin kumarrusta Ruotsin suuntaan suurempana kuin olisi ollut tarpeen ja tulkitsi puhetta siten, että Suomessa pidetään yhteyttä Ruotsiin tärkeämpänä kuin Viroon.²⁰ Lyhyestä yhteenvedosta on nähtävissä jo alkuvaiheissa Viron huolestuminen Suomen kallistumisesta enemmän Skandinavian maiden puoleen ulkopoliitikassaan. Rebasen raportti sisältää jopa paheksuvaa sävyä Hackzelliin

---

¹⁹ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934-29.5. 1935, 176. 14.4.1934. 957.14.6. Välisministeerium. Eesti Rahvusrhiiv (ERA). ”Weresugulus ei ole rahvaste vahel tähtis, weresugulased sõdiwatki wahetewahel omawahel, kuid tähtsam olla kultuurisidemed ja keele ühtlus, kuna Soomes ka soomlased rootsi keelt rääkiwat. Seega kuuluwat Soome Põhjamaade kultuurpiirkonda”

²⁰ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934 - 29.5.1935, 176. 14.4.1934. 957.14.6. Välisministeerium. ERA

toimintaa kohtaan. Kuitenkin pari kuukautta myöhemmin päivätyssä raportissa, jossa käsitellään Suomen poliittista tilannetta, mainitaan erikseen, että Suomen välit Ruotsiin ovat huonot, etenkin kielikysymyksestä johtuen.²¹

Suomen suhdetta naapurimaihin ruodittiin raporteissa vuoden 1934 aikana jatkuvasti. 28.11.1934 päivätyssä raportissa Rebane kuvasi Suomen eduskunnassa käytyä ulkopoliittista keskustelua. Ulkoministeri Hackzell sai jälleen suurimman huomion osakseen. Ulkopoliittisessa puheessa Hackzell oli korostanut Suomen halua pysyä erilaisten liittojen ulkopuolella, jotka voisivat johtaa sotaan, mutta Virosta puhuessaan Hackzell oli korostanut hyviä suhteita ja pitänyt Viron ja Latvian liittoa hyvänä asiana.²²

Tammikuun alkupuolella vuonna 1935 Rebane lähetti Tallinnaan raportin vuoden 1934 viimeisestä eduskunnan istunnosta. Hän aloitti huomioimalla, että Kivimäen hallitus on onnistunut istumaan kaksi vuotta, mikä Rebasen mukaan tulkittiin Suomessa pikemminkin eduskunnan heikkouden osoitukseksi kuin hallituksen vahvuudeksi. Etenkin IKL ahdisteli hallitusta istunnon aikana. Suomen naapurisuhteista Rebane totesi, että ne ovat huonot. Venäjän suhteen Karjala-kysymys pysyi ongelmallisena ja Viron suhteen ongelmana oli Suomessa etenkin ylioppilaskunnissa esiintyvä Vaps-myönteisyys.²³

Näissä kahdessa raportissa on nähtävissä selvä ristiriita Viron ja Suomen välien arvioinnissa. Hackzellin puheessa korostetaan maiden välisiä hyviä suhteita, mutta Rebasen omassa arviossa Suomen välit olivat huonot kaikkien naapurimaiden, Viro mukaan luettuna, kanssa. Mielenkiintoista on, että Hackzell puhuessaan hyvistä väleistä korosti kauppasuhteita, mutta Rebane nosti esille yksityisten henkilöiden, lehtien ja järjestöjen toiminnan perustellessaan maiden välien huonoutta. Rebasen suhteen on otettava huomioon Viron tilanne. Pätsin aikakausi oli alkanut vasta alle vuosi sitten ja naapurimaassa oleskeli vapausotureiden liiton jäseniä, joille löytyi merkittävää tukea

---

²¹ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934 - 29.5.1935, 176. 14.5.1934. 957.14.6. Välisministeerium. ERA

²² Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934 - 29.5.1935. 28.11.1934. 957.14.6. Välisministeerium. ERA

²³ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934-29.5.1935. 11.1.1935. 957.14.6. Välisministeerium. ERA

Suomen oikeistopiireistä. Suomen vapaampi yhteiskuntajärjestys soi Rebasen mielestä ääriainekselle liikaa toimintavapauksia. Pätsin hallinnon näkökannalta Suomi-suhde oli huono niin kauan, kuin Vaps-myönteiset tahot saivat toimia maan rajojen sisällä.

Toinen mielenkiintoisella tavalla Viron tilanteeseen peilautuva huomio on Rebasen maininta siitä, että hallituksen pitkäikäisyys johtui eduskunnan heikkoudesta. Tässä avautuu mielenkiintoinen kysymys pohdittavaksi: Oliko kyseinen selitysmalli Suomessa yleisesti hyväksytty, vai mainitsiko Rebane tämän selityksen vain, koska se sopi niin hyvin hänen esimiehilleen Tallinnassa? Tässäkin täytyy muistaa kenelle Rebane raporttejaan laati ja missä ominaisuudessa. Oman arvioni mukaan Rebane oli toiminut tässä asiassa ennen kaikkea ajatellen raportin vastaanottajaa. Selitysmalli, jossa hallituksen pitkäikäisyys demokraattisessa hallinnossa selitettiin opposition heikkoudella, on liian sopiva Viron tilannetta ajatellen, jotta sitä voisi pitää rehellisenä arviona vallitsevasta tilanteesta. Kyseessä lienee Rebasen yritys pönkittää omaa asemaansa hallinnon silmissä. Viron valtiojohto oli kaapannut vallan käsiinsä ja vaientanut opposition nimenomaan siksi, koska se koki sen liian voimakkaaksi omaa valtaansa ajatellen. Rebasen selitysmalli, jossa hallituksen pitkäikäisyys selitetään opposition heikkoudella, ei näin ollen pitänyt lähettilään kotimaassa. Virossa oli voimakkaaksi mielletty oppositio ja näin ollen valtiojohtoon toimet oman valtansa pönkittämiseksi olivat sallittuja.

Hackzellin osalta sama poliittinen retoriikka maiden hyvistä väleistä jatkui Viron suurlähetystön itsenäisyyspäivän vastaanotolla, jossa Hackzell korosti vuorostaan maiden kulttuurista yhteistyötä. Kuitenkin raportissa huomitiin myös jännitteet, jotka syntyivät kun Viron itsenäisyyden kunniaksi oli laulamassa eteläsuomalainen osakunta, joka oli esittänyt kriittisiä kommentteja Pätsin hallinnon laillisuudesta.²⁴

Rebane huomioi omalla suurlähettiläskaudellaan säännönmukaisesti raporteissaan Viron itsenäisyyspäivän vastaanoton osallistujat ja etenkin juhlapuheiden sisällön. Vuonna 1935 juhlien retoriikassa Hackzell säilyi vanhoilla linjoillaan. Usein kuitenkin tuntuu, että suurlähettiläs Rebane ei usko Suomen hyvätahdon vakuutteluihin aivan täysin.

---

²⁴ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934 - 29.5.1935, 193. 1.3.1935. 957.14.6
Välisministeerium. ERA

Viro olisi halunnut Suomelta myös toimia puheiden lisäksi. Sen sijaan Suomen pyrky osaksi pohjoismaita tuntui epäilyttäneen Rebasta, samoin kuin maassa vaikuttava äärioikeistolainen liike.

Vuoden 1935 toisen neljänneksen poliittisessa katsauksessa Rebane aavisteli kokeneena poliitikkona, että Suomen ulkopoliitikassa oli tapahtumassa jonkinlainen käänne. Presidentti Svinhufvud oli käynyt yksityisellä vierailulla Ruotsissa lieventämässä kieliriidasta tulehtuneita suhteita, mutta matka ei ollut ollut menestyksenkäs. Rebasen mukaan Suomen Ruotsi-yhteistyö oli toivotonta. Eduskunnan istunnossa pääministeri Kivimäki oli korostanut ulkopoliittista puolueettomuutta ja sanoutunut irti Saksasta ja Japanista. Rebasen arvion mukaan Kivimäki joutui ottamaan julkisesti kantaa ulkopoliittikkaan, koska ulkoministeri Hackzell puhui harvoin julkisesti ulkopoliittisista kysymyksistä.²⁵ Vuoden 1935 joulukuussa päivätyssä raportissa Rebasen jo heinäkuussa aavistelema muutos tuli; Suomen eduskunta muutti Skandinavian suuntauksen viralliseksi linjaksi kaikkien muiden paitsi IKL:n tukiessa ehdotusta. Rebasen arvion mukaan, julistus ei käytännön tasolla muuttanut mitään maiden välillä, mutta Suomella oli tarve ainakin antaa vaikutelma siltä, että se kuului johonkin yhteisöön. Suurlähettilään arvion mukaan myöskään Suomen ja Viron suhteet eivät muuttuneet.²⁶

Tulee väistämättä mieleen, että Rebane joutui arvioissaan olemaan jälleen kieli keskellä suuta esimiestensä edessä. Monin paikoin vaikuttaa siltä, että Rebasen raporteissa linjausten ja suhteiden selitykset olivat aina parhain päin Viron kannalta. Vaikka Suomi valitsi virallisen ulkopoliittisen linjan, jonka mukaan Suomi oli osa pohjoismaita, ei se raporttien mukaan muuttanut mitään käytännön tasolla. Samoin pysyivät Viron ja Suomen välit muuttumattomina. Kuva, jonka Rebane antoi Suomen poliittisesta elämästä, oli erikoislaatuinen. Päätöksiä tehtiin, mutta mikään ei muuttunut, ainakaan suhteessa Viroon. Seuraavassa lainauksessa käy hyvin ilmi Rebasen tapa ilmaista kantansa Suomen päätökseen:

---

²⁵ Poliitiline informatsioon Eesti saatkondadelt välisriikides 4.4.1935 - 18.3.1936. 1935a II veerandi poliitiline ülevaade, 45-46. 8.7.1935. 957.14.172. Välisministeerium. ERA

²⁶ Helsingi esindaja poliitiline informatsioon 15.8.1935 - 5.3.1936, 31. 13.12.1935. 957.14.16. Välisministeerium. ERA

*"Nyt se suuntautuminen Skandinaviaan, josta jo aiemmin kirjoitin, on syntynyt. Varsinaisia nykyisestä suurempia seurauksia sillä ei tule olemaan, vaan aiemmin mainittu julistus oli tilattu. Rodulliset ja kielelliset erot Suomen ja Skandinavian välillä jäävät pysymään ja Suomen ja Ruotsin kieliriita ei katoa mihinkään. Omassa ulkopoliittisessa suuntautumisessaan ei Suomella ole valinnanvaraa, jollei se halua jäädä täysin yksin. Näin se kuuluu vähintään nimellisesti johonkin "ryhmään", vähintään maantieteellisesti. Meidän suhteemme Suomeen ja Suomen meihin jää kaiken sen jälkeen entiselleen eikä ole olemassa perustetta sen muuttamiseksi."*²⁷

Lainauksesta tulee hyvin ilmi Rebasen suorastaan vähättelevä tyyli Suomen pohjoismaisen suuntauksen käsittelyssä. Suurlähettiläs ilmoitti suoran sanoin, ettei kyseinen ilmoitus muuta Suomen ja Viron suhdetta, muttei ottanut ollenkaan kantaa kyseisessä tekstissä siihen, minkälainen suhde oli. Mielenkiintoista on myös tapa, jolla Rebane tyrmäsi Suomen pohjoismaisen suuntauksen. Toisin kuin Hackzell, joka korosti aiemmin kielellistä ja kulttuurista yhtenäisyyttä Suomen ja Ruotsin välillä, Rebane otti esille maiden välillä muhivan kieliriidan ja rodulliset erot. Rivien välistä on luettavissa että Rebasen mielestä Viron ja Suomen välillä samanlaista kieliriitaa saati rodullista kuilua ei ollut. Samaten voidaan pohtia, että kuinka paljon poliittiset intressit vaikuttivat Hackzellin ja Rebasen retoriikkaan. Molemmat kokeneet poliittiset toimijat ovat epäilemättä osanneet nostaa omaan poliittiseen kantaan sopivat asiat esille puheissaan ja kirjoituksissaan. Kuitenkin on huomioitava, että Hackzellin aikaisemmin esiin nostettu puhe on ollut julkinen, mutta Rebasen lainaus on salaisesta poliittisesta raportista.

---

²⁷ Helsingi esindaja poliitiline informatsioon 15.8.1935 - 5.3.1936, 31. 13.12.1935. 957.14.16. Välisministeerium. ERA. "Nüüd on siis see suundumine Skandinaavia poole, millest waremalt ju kirjutasin, sündinud. Tegelikke tagajärgi suurimaid senistest ei saa sel olema, waid nimetatud deklaratsioon oli wäljakutsutud. Rassilised ja keelelised wahed jääwad Soome ja Skandinaawia wahele ikkagi ja Soome-Roosi keeletüli ei kao päewakorralt. Omas wälispoliitilises suundumises ei ole aga Soomel walikut, kui ta ei taha mitte täitsa üksi jääda. Nii kuulub ta wähemalt näiliselt mingi "piirkonda", wähemalt geograafiliselt. Meie suhtumine Soomesse ja Soome oma meisse jääb kõige selle järele endiseks ega alust ole selle muutmiseks".

Vuoden 1936 yleispoliittiset raportit käsittelivät lähinnä Suomessa lähestyviä vaaleja ja niihin liittyviä ilmiöitä. Raporteissa ei ilmene alkuvuoden osalta mitään erityistä, mutta vuoden toisen neljänneksen poliittisessa raportissa käsitellään vaalituloksia. Vaaliraportissa spekuloidaan mahdollisuudella, että tappion kärsinyt edistyspuolue voisi jatkaa pääministeripuolueena puoluekentän sekavan tilanteen takia.²⁸ Virossa puolue toiminta oli lakkautettu vuonna 1935, ja johtavissa poliittisissa piireissä puolueita pidettiin epäluotettavina toimijoina. Rebasen raportissa esiintynyt näkemys Suomen sekavasta puoluekentästä oli hyvin tyypillinen hänen teksteilleen. Ylipäätään kaikki ilmiöt, jotka liittyivät avoimeen demokraattiseen järjestelmään, esiintyivät raporteissa heikkoina ja sekavina. Rebasen retoriset keinot demokratian heikkouden käsittelyssä peilaavat monin paikoin suurempaa eurooppalaista yhteiskunnallista keskustelua.

Loppuvuodesta 1936 kirjoitettu raportti kuitenkin kertoi, että hallitus oli vaihtunut. Maalaisliittolainen Kyösti Kallio oli muodostanut hallituksen ja ulkoministeriksi oli nimetty edistyspuolueen Rudolf Holsti, joka tunnettiin Baltian ystävänä. Holsti ei nauttinut Rebasen raportin mukaan laajaa luottamusta Suomessa, vaikka oli jo ilmoittanut noudattavansa virallista linjaa. Suurlähettilään arvion mukaan Rudolf Holstin toimintavapaus oli vähäinen. Samassa raportissa Rebane mainitsi myös käsityksensä, että Euroopassa huomio kiinnittyy tällä hetkellä itään ja Suomella tulisi äkkiä ottaa selkeä kurssi ulkopoliitikassaan.²⁹ Raporteista käy ilmi, että Holsti suunnitteli ensimmäistä valtiovierailuaan Venäjälle ongelmallisten välien takia, mutta lehdistössä asiasta syntyi kiivasta keskustelua. Rebane ihmetteli raportissa Suomen lehdistön toimintavapautta ja totesi, että Virossa ei julkisessa keskustelussa sallittaisi ministerin tekojen arvostelua.³⁰

On erikoista, että Rebane suoraan ilmoitti raportissaan, että Suomen tulisi ottaa selkeä ulkopoliittinen linja. Suomen eduskunta oli päättänyt istunnossa vuoden 1935 lopulla, jo vuosi aiemmin, että virallinen ulkopoliittinen linja oli pohjoismainen

---

²⁸ Poliitiline informatsioon välisesindustelt 4.4.1936 - 18.1.1937. 1936 II kvartaal poliitiline ülevaade, 121. 7.7.1936. 957.14.321. Välisministeerium. ERA.

²⁹ Poliitiline informatsioon välisesindustelt 4.4.1936 - 18.1.1937. 1936 IV kvartaal, 184. 957.14.321. Välisministeerium. ERA.

³⁰ Poliitiline informatsioon välisesindustelt 4.4.1936-31.3.1937, 214-216. 957.14.321. Välisministeerium. ERA.

suuntaus. Rebane toki tyrmäsi linjauksen jo aiemmin, mutta se kuitenkin oli tehty. Voidaanko olettaa, että ainoa uskottava ulkopoliittinen linjaus olisi Rebasen mielestä ollut yhteyttä Viron kanssa hakeva? Rebasen rooli Viron suurlähettiläänä toki asetti hänet jo viran puolesta Tallinnan politiikkaa tukevaan rooliin. Arvio Rudolf Holstin vähäisestä toimintavapaudesta on myös huomionarvoinen. Raportti ei suuremmin perustele, mihin arvio perustuu, mutta huomio on joka tapauksessa mielenkiintoinen. Holstin menneisyys poliitikkona lienee vaikuttanut väitettyyn toimintavapauden puutteeseen. Suomi oli vuotta aikaisemmin valinnut pohjoismaisen suuntauksen ulkopoliittiseksi linjakseen, mutta hallituksen ulkoministerin paikalle istui kuitenkin mies, joka oli edellisen kerran joutunut eroamaan pestistään reunavaltioyhteistyön kariutumisen takia. Rebane lienee arvioinut, että Holsti oli edelleen reunavaltioyhteistyön kannalla, mutta pohjoismainen suuntaus esti Holstin poliittisen lähentymisen entisiin reunavaltioyhteistyömaihin. Tämä lienee myös se ulkopoliittinen suuntaus, joka Suomen olisi tullut Rebasen mukaan nopeasti ottaa.

Myöhemmässä raportissaan vuoden 1936 lopulla Rebane tekee yhteenvedon Hackzellin toimista ulkoministerinä. Raportin mukaan Hackzellin aikana Suomen suhtautuminen Viroon oli järjestelmällistä toisin kuin ennen. Rebane antaa kiittävän arvosanan Hackzellin yhteistyötahdolle ja raportoi hänen toimineen hyvin Sirkin asiassa.³¹

Aikaisempia raportteja lukeneelle Rebasen suorastaan ylenpalttisen sävyn saaneet kiitokset tulevat yllätyksenä. Aikaisemmin Hackzell oli saanut voimakastakin kritiikkiä toimistaan. Hackzell ei ollut enää muodostanut vastapuolta kahdenvälisissä neuvotteluissa, ja käsittelytapa lienee sen takia tekstissä rennompi. Tyylin muutos kertoo myös siitä, että Rebane oli halunnut aiemmin esiintyä esimiehilleen neuvottelijana, joka pärjäsi työssään Hackzellin kanssa. Hackzell-kritiikkiä lienee terävöittänyt Rebasen halu esiintyä pätevänä diplomaattina ja tiukkana neuvottelijana.

Svinhufvudin kauden poliittisissa raporteissa on selvästi huomattavissa, että huoli Suomen pohjoismaisesta linjauksesta ulkopoliitikassa oli hyvin merkittävä Virossa.

---

³¹ Poliitiiline informatsioon välisesindustelt 4.4.1936-31.3.193 , 208. 20.10.1936. 957.14.321
Välisministerium. ERA.

Suurlähettiläs Rebane käsitteli aihetta melkein jokaisessa poliittista elämää käsittelevässä raportissaan ajanjaksolla 1934-37.

1.2. Äärioikeisto näkemysten määrittäjänä

Toinen alaluku käsittelee Vapsien johtaja asianajaja Artur Sirkin tapausta, joka nousee aikakauden raporteissa toistuvasti esille, ja muokkaa raporteissa esiintyvää näkemystä merkittävällä tavalla. Artur Sirkin, ja toisten huomattavien vapaussotureiden liiton jäsenten, oleskelu Suomessa vaikutti merkittävällä tavalla näkemykseen, joka muodostui tarkasteltavan ajanjakson alkupuolella Suomesta.

Sirk oli Suomen oikeiston piirissä suosittu hahmo ja etenkin IKL ja Sinimustat tekivät yhteistyötä hänen kanssaan. IKL-henkisessä Ajan Suunta –lehdessä esiintyi paljon Viron olojen arvostelua. Sirk oleskeli Suomessa Pätsin vallankaappauksen jälkeen ja oli mukana vallankaappaushankkeessa, joka tähtäsi presidentti Pätsin hallinnon lakkauttamiseen. Vallankaappaukseen oli myös tarkoitus saada tukea suomalaisilta aateveljiltä.³² Lisäksi Sirkin tuhkien hautaaminen Suomeen ja reaktio siihen, niin Suomen lehdistössä kuin Tallinnassa, huomioitiin raporteissa voimakkaasti. Suomen ja Viron poliittisen elämän ja tilanteiden erilaisuus nousi raporteissa korostetulla tavalla esille. Tuhkien hautaaminen sijoittuu ajallisesti jo Kyösti Kallion presidenttikaudelle.

Merkittävässä roolissa raporteissa esiintyi kaksi sanomalehteä: Helsingin Sanomat ja IKL:n lehti Ajan Suunta, joissa molemmissa käsiteltiin toistuvasti Viron sisäpoliittista tilannetta. Lehdistä äärioikeistolainen Ajan Suunta joutui toistuvasti Rebasen hampaisiin, mutta myös Helsingin Sanomissa esiintyi välillä kirjoituksia jotka huolestuttivat Viron suurlähetystöä. Lehtien päätoimittajat, Helsingin Sanomien Eljas Erkko ja Ajan Suunnan Arne Somersalo, päätoimittajana vuoteen 1935 asti, istuivat molemmat myös kansanedustajina, joten heillä oli myös konkreettista poliittista valtaa. Erkon puolue oli edistyspuolue ja entisen Lapuan liikkeen aktiivin, Somersalon, IKL.

---

³² Zetterberg 2007, 557

Tapaus Sirk

Populistijohtaja, asianajaja Artur Sirk, on käsiteltävän ajanjakson alkupuolella merkittävin yksittäinen henkilö, joka vaikutti suurlähettiläs Hans Rebasen raporttien näkemyksiin suomalaisesta poliittisesta elämästä. Artur Sirk karkasi Virosta Suomeen Pätsin vallankaappauksen jälkeen suomalaisten äärioikeistolaisten avustuksella. Suomi myönsi hänelle pakolaisstatuksen, mutta muiden vapsien kanssa vaati lupauksen, että hän ei voi puuttua poliittiseen toimintaan joka on suunnattu Pätsiä vastaan. Sirkin oleskelu Suomessa oli omiaan kuitenkin kiristämään maiden välejä, varsinkin kun kävi ilmi, että Sirk oli osallistunut Suomessa aktiivisesti poliittiseen toimintaan yhteistyössä IKL:n ja Sinimustat-järjestön kanssa.

Merkittävin tapahtuma Sirkin poliittisella uralla Suomessa oli eittämättä vallankaappaushanke Viron Pätsin hallintoa vastaan vuoden 1935 lopulla. Hanke päättyi epäonnistumiseen, Sirkin maastapakoon ja Sinimustat-järjestön lakkauttamiseen, mutta se myös kirvoitti kirpeätä arvostelua Suomen yhteiskuntajärjestystä vastaan Hans Rebasen raporteissa vuosina 1934-1937. Tapaus Sirkin käsittely oli olennaisessa roolissa raporteista luettavissa olevissa näkemyksissä aina Helsingissä järjestettyihin, jopa mielenosoituksellisen luonteen saaneeseen, Artur Sirkin hautajaistilaisuuteen saakka.

Ensimmäiset muistiinpanot raporteissa Sirkiin liittyen löytyvät vuoden 1934 marraskuulta. Raportissa Rebane kertoi käyneensä keskustelemassa Suomessa oleskelevista vapaussotureiden liiton jäsenistä ulkoministeri Hackzellin kanssa, joka oli vakuuttanut, että he eivät pysty toimimaan vapaasti ainakaan Helsingissä. Raportissa kerrottiin, että vapaussotureiden johtokuntaan kuulunut asianajaja Paul Telg oli antautunut ja kertonut, että myös Artur Sirk oleskelee Suomessa.³³

Samaisessa raporttikokoelmassa on myöhemmin joulukuun alkuun vuonna 1934 päivätty raportti, jossa kerrottiin Sirkin olevan helsinkiläisessä sairaalassa kirjoilla. Suomalaiset viranomaiset olivat luvanneet, että Sirk saa oleskella kaksi viikkoa

---

³³ Informatsioon Helsingi Eesti esindajalt vabadusõjalaste Sirk'i ja Telk'i kohta 23.11.1934-25.2.1935, 4-5. 21.11.1934. 194.14.17. Välisministeerium. ERA.

sairaalassa, jonka jälkeen hänet toimitetaan sisämaahan, pois rannikon läheisyydestä.³⁴ Tammikuun alussa kirjatussa raportissa todettiin, että Artur Sirkille oli myönnetty oleskelulupa Suomessa,³⁵ mutta jo tammikuun 29.1.1935 päivätyssä tiedotteessa Rebaselle väitettiin painokkaasti, että Sirk ja Telg olivat osallistuneet Viron hallituksen vastaiseen toimintaan, ja että heidät tulisi näin ollen karkottaa Suomesta ensi tilassa.³⁶ Rebane oli laatinut samana päivänä raportin omasta käynnistään ulkoministeri Antti Hackzellin luona asian tiimoilta ja vaatinut, että suomalaiset viranomaiset pitävät Sirkkiä tarkemmin silmällä. Rebasen tietojen mukaan, Lohjalle sijoitettu Sirk oli vierailut Helsingissä viikoittain. Rebane raportoi myös, että ulkoministeri Hackzellin mukaan suomalaisen IKL:n johto oli hyvin pettynyt Artur Sirkkiin henkilönä. He olivat odottaneet karismaattisempaa kansanjohtajaa.³⁷

Edellä mainittujen raporttien aikajänne asettuu marraskuusta 1934 tammikuun 1935 loppuun. Raporttien sävy oli aluksi paljon lievempi Suomen viranomaisia kohtaan, mutta asioiden kehittyessä Rebasen kielenkäyttö terävöityi merkittävästi. Viimeisen raportin perusteella Rebane oli käynyt Hackzellin kanssa varsin teräväsanaisen keskustelun ja Tallinnaan lähetetyssä tekstissä ihmeteltiin suuresti Suomen vapaata yhteiskuntajärjestystä. Raporttien tyyli oli myös aidon huolestuneen oloinen Sirkkin toimia kohtaan. Virossa Artur Sirk oli koettu aidoksi uhaksi yhteiskuntarauhalle Pätsin vallankaappauksen jälkeisessä tilanteessa. Olivathan vapsit ottaneet merkittävän vaalivoiton kunnallisvaaleissa ennen vallankaappausta ja todennäköisesti ne olisivat voittaneet myös tulossa olevat presidentinvaalit. Hyvä esimerkki mainitusta huolesta Sirkkin suhteen käy ilmi seuraavassa lainauksessa, joka on ote raportista helmikuun 1935 alusta, kun Rebane oli käynyt keskustelemassa Hackzellin kanssa Sirkkin asiasta:

"Ulkoministeri vakuutti minulle lopuksi, hän tietää suorasta lähteestä, paikallisten IKL:n piirien olevan hyvin pettuneitä Sirkkiin, he eivät olisi

---

³⁴ Informatsioon Helsingi Eesti esindajalt vabadussõjalaste Sirk'i ja Telg'i kohta 23.11.1934-25.2.1935, 14. 10.12.1934. 194.14.17. Välisministeerium. ERA.

³⁵ Informatsioon Helsingi Eesti esindajalt vabadussõjalaste Sirk'i ja Telg'i kohta 23.11.1934-25.2.1934, 15. 18.1.1935. 194.14.17. Välisministeerium. ERA

³⁶ Informatsioon Helsingi Eesti esindajalt vabadussõjalaste Sirk'i ja Telg'i kohta 23.11.1934-25.2.1934, 16. 29.1.1935. 194.14.17. Välisministeerium. ERA

³⁷ Informatsioon Helsingi Eesti esindajalt vabadussõjalaste Sirk'i ja Telg'i kohta 23.11.1934-25.2.1934, 17. 1.2.1935. 194.14.17. Välisministeerium. ERA.

uskoneet, että kansanliikkeen johtaja voisi olla sellainen hermostunut nuori mies. Minä vastasin, että olen myös kuullut sen, mutta olkoon suomalaiset silti varuillaan, etteivät he pitäisi yhteyttä meidän vapsiemme kanssa”³⁸

Lainauksessa käy selvästi ilmi, että Rebane on huolestunut Sirkin toimista. Huolenaiheena näyttävät erityisesti olevan Sirkin ja toisaalta suomen äärioikeiston yhteydet Virossa vielä oleskeleviin vapaussotureihin. Sirk oli vaarallinen Pätsin hallinnolle ja toimi myös esimerkkinä Virossa oleskeleville vapaussotureille.

Raporteissa mainittu Artur Sirkin yhteistyö äärioikeiston kanssa piti kuitenkin paikkansa, ainakin Suomen äärioikeiston osalta. Sirk suunnitteli yhdessä IKL:n nuorisosiiven Sinimustat-järjestön kanssa vallankaappausta Virossa joulukuun 1935 alkupuolella. Viranomaiset pääsivät kuitenkin nopeasti hankkeen jäljille ja keskeiset henkilöt pidätettiin 8.12.1935. Tapahtumaketju johti suomalaisen Sinimustat-järjestön lakkauttamiseen. Rebasen raporteissa ei luonnollisestikaan ehditä käsittelemään Sirkin vallankaappaushanketta sen toteuttamisen aikana, koska raporttien luonteeseen kuuluu että ne olivat jälkeenpäin tehtyjä katsauksia poliittisesta tilanteesta tai esimerkiksi lehtijuttujen referointia. Vallankaappaushankkeen osalta käsitellään ainoastaan Viron, Suomen ja Rebasen reaktioita aiheeseen. Tavanomaisesta lähdemateriaalista poikkeavat muistiinpanot Viron ulkoministeri Julius Seljamaan keskusteluista Hans Rebasen ja Viron Suomen suurlähettilään P. J. Hynnisen kanssa asian tiimoilta valottavat merkittävästi varsinkin Viron valtiojohdon suhdetta Sirkin vallankaappaushankkeeseen.

Ensimmäiset merkinnät koskien Sirkin vallankaappaushanketta lähdemateriaalissa on päivätty 16.1.1936. Kyseessä on tavanomainen neljännesosavuosiraportti Suomen poliittisesta tilanteesta. Raportissa käydään nopeasti lävitse Suomen poliittista tilannetta ja todetaan, että IKL ja Sinimustat olivat aiheuttaneet toiminnallaan häiriötä

---

³⁸ Informatsioon Helsingi Eesti esindajalt vabadusõjalaste Sirk'i ja Telk'i kohta 23.11.1934-25.2.1935, 17. 1.2.1935. 197.14.17. Välisministeerium. ERA. ”Wälisminister kinnitas mulle lõpuks, ta teab otsekohestest allikast, siinsed IKL ringkonnad olla Sirgist täitsa pettunud, kuna nad ei oleks uskunud, et rahwaliikumise juht sarnane närviline noormees võib olla. Ma vastasin, et ka mina seda kuulnud olen, aga sellegi pärast Soome võimud walwel olgu, et nad meie wapsidega mitte ühendust pidada ei saaks.”

eduskunnassa. Raportin mukaan, jopa puolueiden kieltämistä harkittiin ja todetaan, että Sinimustat olivat sekaantuneet suoraan Sirkin vallankaappausyritykseen.³⁹

Raporttia mielenkiintoisempia arkistolähteitä ovat kuitenkin jo aikaisemmin mainitut muistiinpanot Julius Seljamaan käymistä keskusteluista suurlähettiläiden kanssa. Muistiinpanot on lähetetty Viron lähetystöihin ja näin ollen ne ovat säästyneet arkistoissa tutkijoille. Ministeri Seljamaa oli kutsunut suurlähettiläs Hynnisen keskustelemaan Sirkin vallankaappaushankkeesta tammikuussa 1935. Muistiinpanojen mukaan Hynninen oli vaikuttanut huolestuneelta. Seljamaata oli kiinnostunut, mistä kapinalliset olivat saaneet granaatit ja dynamiitin, joita he olivat aikoneet käyttää hankkeessaan. Seljamaa ihmetteli vapauksia, joita Suomi oli sallinut vapaussotureille. Hynninen tarjosi, että Suomi voi karkottaa Sirkin, mutta Seljamaa arveli hänen jo kadonneen joka tapauksessa. Muistiinpanojen lopuksi Seljamaa on luvannut palata myöhemmin asiaan.⁴⁰

Nämä kaksi arkistolähdettä osoittavat omalla tavallaan, kuinka merkittävä tekijä Artur Sirk oli Viron ja Suomen poliittisessa elämässä 1930-luvulla. Sirkin toiminta vaikutti vääjäämättömästi virolaisten poliitikkojen näkemyksiin Suomesta. Varsinkin se, miten vapaasti hänen annettiin toimia, tuntui olleen järkytys Viron valtiojohdolle. Toisaalta Rebasen raportissa mainittu kuuhunta eduskunnassa kertoo siitä, kuinka merkittävänä asiana vallankaappaushanketta Suomessa pidettiin. Se aiheutti jopa sisäpoliittista kuuhuntaa ja kirvoitti lakkautusaikeita IKL:n ja Sinimustien poliittisten vastustajien puheissa. Toisaalta tapahtumia on epäilemättä käytetty myös sisäpoliittisena lyömäaseena suomalaista äärioikeistoa vastaan. Seljamaan keskusteluista käy ilmi sekä Viron, että Suomen valtiojohdon huolestuminen hankkeesta. Täytyy olettaa, että suurlähettiläs Hynninen oli saanut tarkat ohjeet Helsingistä koskien sitä, miten hänen tulee puhua asiasta. Hynnisen kommentteista voi päätellä, että Suomi ei ollut ottanut asiaa kevyesti ja hän kysyi jopa ilmeisen nöyrään sävyyn, tulisiko Sirk karkottaa

---

³⁹ Poliitiline informatsioon Eesti saatkondadelt a. 1935 kohta 4.4.1935 - 18.3.1936. 1935a IV veerandi poliitiline ülevaade, 125-126. 16.1.1936. 957.14.172. Välisministeerium. ERA.

⁴⁰ Kokkuvõtte minister Seljamaa vestlustest välisriikide esindajatega 6.4.1935-6.2.1936. 957.14.174. Välisministeerium. ERA.

Suomesta. Myös aseistusasiasta oli annettu tarkat tiedot, vaikka esimerkiksi granaattien alkuperästä Hynnissellä ei ollut tarkkaa käsitystä.

16.11.1936 päivätyssä muistiossa Rebane kirjoitti Tallinnaan tiedonannosta, jonka ulkoministeri Hackzell oli hänelle antanut. Hackzell oli vakuuttanut Rebaselle, että Suomesta kadonnut Sirk oleskeli Englannissa. Samalla hän pahoitteli vallitsevaa asiantilaa, jossa Suomen poliisi ei ollut voinut valvoa Sirkä koko ajan resurssipulan takia.⁴¹

Raporteista ei selviä, miksi Artur Sirk ei ollut Suomessa vankeudessa vallankaappausyrityksen jälkeen. Sirk oli kuitenkin selvästi ollut silmälläpidon alainen tapauksen jälkeen. Rebasen raporttien mukaan toimenpide oli selvästikin riittämätön. Raportista on luettavissa, että Rebasen käsityksen mukaan Hackzell oli huojentunut Sirkin paosta. Asiantila tarkoitti että Suomen ei tarvinnut toimia asiassa aktiivisesti. Olisipa Suomi toiminut Sirkin suhteen miten tahansa olisi se joutunut tiukan kritiikin kohteeksi, joko Viron valtion tai suomalaisen äärioikeiston taholta. Olettaa sopii, että Suomi olisi mieluummin välttänyt merkittävämmän ulkopoliittisen kahnauksen Viron kanssa.

Artur Sirk kuoli 2.8.1937 Luxemburgissa, jossa hän majaili hotellissa. Kuolinsyy oli putoaminen hotellin ikkunasta. Heti kuoleman jälkeen alkoi kuitenkin poliittinen debatti, jossa Viron valtiojohto puhui itsemurhasta ja entiset vapaussoturit ja Suomen äärioikeisto murhasta, jonka olivat toteuttaneet Pätsin palkkalistoilla olevat agentit. Suomalainen äärioikeisto käytti Sirkin kuolemaa aseena propagandassaan.

Sirkin kuolemaan ja hautajaisiin liittyvät raportit muodostavat huomattavan osan kaikista Rebaselta jääneestä materiaalista lähdeaineistossa. Ensimmäinen raportti, jossa suoraan puhutaan Sirkin hautajaisista, on päivätty 7.9.1937. Siinä Rebane raportoi, että Sirkin tuhkaa ollaan hautaamassa Suomeen, ja että IKL on propagoanut vahvasti tapahtumaa. IKL oli väittänyt julkisuudessa, että Artur Sirk oli murhattu Viron valtiojohtoon määräyksestä. Lisäksi Rebane kertoi käyneensä keskustelemassa asiasta

---

⁴¹ Kirjavahetus Eesti välisesindustega Artur Sirk'i üle 19.11.1935-24.3.1936. 11.1.1936. 957.14.160 Välisministeerium. ERA.

kauppa- ja teollisuusministeri Väinö Voionmaan kanssa, joka hoiti väliaikaisesti myös ulkoasiainministerin pestiä. Keskustelussa Rebane oli ottanut esille suomalaisessa lehdistössä, etenkin Ajan Suunnassa, esiintyneet näkemykset, jotka syyttivät vahvasti Viron valtiojohtoa tapahtuneesta. Lisäksi Rebane kirjoitti esimiehilleen Tallinnassa kehottaneensa Voionmaata varomaan, että Suomi ei hukuttaisi itseään pohjoismaiseen vapauteen. Rebane oli suorastaan vaatinut rangaistuksia IKL:n ja Ajan Suunnan johtohenkilöille ja muistuttanut Voionmaata, että vaikka kyseiset toimijat eivät kiinnostaisikaan Suomea, ovat he silti Suomen kansalaisia ja heidän ei voida sallia toimia naapurimaan valtiojohtoa vastaan. Lopuksi Rebane kirjoitti, ettei epäile Voionmaan vakuutteluja asiassa ja väitti uskovansa, että ministeri tekee voitavansa, vaikkei uskonutkaan ministerin toimintamahdollisuuksiin asiassa.⁴²

Rebasen tuohtumus asiassa osoitti, kuinka herkkä asia oli Viron kannalta. Artur Sirkin tuhkan juhlallinen hautaaminen Helsinkiin, alle sadan kilometrin päähän Tallinnasta, antaisi mahdollisuuden äärioikeistolle järjestää näyttävä mielenosoituksellinen tapahtuma. Rebane oli ilmeisesti käynyt keskustelun Voionmaan kanssa hyvässä hengessä, mutta napakasti – ainakin hän antoi raportissaan näin ymmärtää. Suomalaisessa politiikassa oli äärioikeiston nousun suurin uhka taittunut jo Lapuan liikkeen lakkauttamisen myötä ja Rebane tuntui pelkäävän kovasti, että Suomessa ei suhtauduta tarpeeksi vakavasti asiaan. Rebane joutui siis vetoamaan maiden välisiin suhteisiin ja siihen vaikutukseen, joka mielenilmauksilla hautajaisissa niihin olisi.

Kuitenkin raporteista ilmeni, että 9.11.1937 järjestetyistä hautajaisista tuli suuren luokan poliittinen protesti ja mielenilmaus. Rebane oli saanut käsiinsä silminnäkijäraportin Sirkin hautajaisista. Raportissa todettiin, että paikan päällä oli näyttävästi suomalaisen äärioikeiston edustusta. Paikalla oli ollut muun muassa Akateeminen Karjala-seura, joka oli marssinut paikalle 300 henkilön vahvuisena, ja edustusto IKL:stä, Ajan Suunnasta sekä Hämäläis-Osakunnasta. Ohjelmassa oli ollut paljon seppeleitä ja puheita kirkossa. Toimituksen oli suorittanut Sinimustat-järjestön johtoon kuulunut pastori Elias Simojoki. Kaksi haudalla pidettyä puhetta olivat

---

⁴² Teated Brüsseli ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937, 22-23. 7.9.1937. 957.14.488 Välisministeerium. ERA.

kuitenkin kiinnostanut raportoijaa enemmän kuin kirkossa pidetyt puheet. Ensin tunnistamaton virolainen nainen oli ylistänyt vainajaa ja kyseenalaistanut itsemurhan. Naisen jälkeen, myös tunnistamattomaksi jäänyt, entinen vapaussoturi oli viroksi pitämässään puheessa syyttänyt suoraan Konstantin Pätsiä Artur Sirkin murhasta.⁴³

Polemiikki hautajaisten tiimoilta jatkui kiihkeänä Rebasen raporttien mukaan. Huomionarvoista näissä raporteissa on, että Rebane joutui asiaa selvittäessään usein viittaamaan hänelle toimitettuihin raportteihin ja tiedonantoihin, vaikka tavallisesti suurlähettiläs kommentoi vain tilanteita joissa hän oli itse ollut paikan päällä, kuten eduskuntakeskusteluja. 12.11.1937 päivätyssä raportissa Rebane kirjoitti esimiehilleen saamista tiedoista. Hautajaisraportin laatija oli ollut tarkemmin määrittelemättömän virolaisen viraston työntekijä. Myös kuva hautajaisista tarkentui. Kirkossa puhuneet olivat olleet varovaisia. Suomalaisista lehdistä Helsingin Sanomat ja Uusi Suomi olivat kirjoittaneet asiasta lyhyesti, sekä Sosialidemokraatti oli ihmetelty, että kuinka oli mahdollista, että Sirkin arkulle oli laskettu Suomen valtiolippu. Oikeistolainen Ajan Suunta oli julkaissut kirkossa pidetyt puheet kokonaisuudessaan. Rebane oli saanut tiedonannon Suomen poliisilta koskien kahta haudalla puhunutta virolaista kohtaan. Nainen oli raportin mukaan rouva Räisä ja mies entinen vapsien jäsen sekä poliittinen pakolainen August Jääger. Rebane ilmoitti vaatineensa Jäägerin pakolaisstatuksen poistamista, koska mies ei lupauksestaan huolimatta ollut pitäytynyt poliittisesta toiminnasta.⁴⁴

Rebane kertoi myös saamiensa tietojen perusteella käyneensä jälleen keskustelemassa ministeri Voionmaan kanssa aiheesta. Voionmaa oli selostanut omaa kantaansa Rebaselle, jonka mielestä Sirkin Suomeen hautaaminen loukkaa Viroa. Lisäksi Rebanen oli halunnut tietää, mitä suomalaiset ovat tehneet mielenilmausten estämiseksi. Ministeri oli selittänyt, että Suomi ei ollut voinut estää vainajan tuhkien tuomista maahan tai etukäteen puuttua suunniteltuihin puheisiin. Voionmaan mukaan Suomen valtio rankaisi ainoastaan tehdyistä rikoksista. Ministeri antoi kuitenkin lupauksensa,

---

⁴³ Teated Brüsseli ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937. 9.10.1937. 957.14.488 . Välisministeerium. ERA.

⁴⁴ Teated Brüsseli ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937, 26-29. 12.10.1937. 957.14.488 Välisministeerium.ERA.

että puheiden sisältö tutkitaan ja mahdollisiin jatkotoimiin ryhdytään tarpeen vaatiessa. Rebane kertoi ihmetelleensä Suomen viranomaisten toimia tilanteessa. Hänen mukaansa Virossa ei olisi ollut mahdollista toimia Suomen valtiota vastaan. Rebane oli raporttinsa mukaan turvautunut jopa uhkauksiin Voionmaata kohtaan. Viron ja Suomen välit olivat olleet hyvät edeltävinä vuosina, mutta nyt paljon riippui Rebasen mukaan tavasta, jolla Suomi reagoi hautajaisiin. Suurlähettiläs päätti raporttinsa hyvin pessimistiseen arvioon, jossa totesi, ettei odota merkittäviä tuloksia suomalaisten toimista.⁴⁵

Seuraavana päivänä laadittu raportti käsitteli Jäägerin ja Sirkin ruumiinavauksen Suomessa toimittaneen lääkäri Ehnroothin kuulusteluja. Lääkäri Ehnrooth ilmoitti kuulustelussa, ettei ollut antanut lehdistötiedotetta ruumiinavauksen kulusta, vaan asialla oli ollut Artur Sirkin vaimon veli. Rebane vaatii raportissaan Ehnroothilta kirjallista selontekoa tapahtumien kulusta.⁴⁶ Ehnroothin selonteko on liitetty myös arkistoihin. Selonteossa lääkäri Ehnrooth totesi, että ruumiinavaus oli toimitettu 4.10.1937 ja ruumiin mätänemisasteen takia kuolinsyystä ei ole voitu määrittellä.⁴⁷

Raporttien pohjalta voidaankin vetää se johtopäätös, että Sirkin kuolemaan liittyviä hämäreitä olosuhteita oli käytetty häikäilemättä hyväksi äärioikeiston propagandassa. Viron kannalta oli toissijaista, mikä Sirkin täsmällinen kuolinsyy oli, vaan tärkeintä oli se, kuinka sitä julkisuudessa käsiteltiin. Sen vuoksi Rebasen reaktio oli ollut voimakas, ja hän on vaatinut asian perinpohjaista selvittämistä suomalaisten taholta. Julkisessa keskustelussa esiintynyt arvuuttelu Sirkin kuolinsyistä ei ollut Viron valtiojohdolle mielekästä, riippumatta Sirkin todellisesta kuolinsyystä. Pelkkä asian ympärillä liikkunut epämääräisyys riitti leimaamaan Pätsin hallinnon suuren yleisön silmissä. Juuri siksi Rebasen reaktio oli ollut niin voimakas kuolinsyyn tiimoilta. Rebane oli halunnut selvittää asian niin perusteellisesti, että Sirkin kuolinsyystä ei voisi jäädä enää ainakaan järkevää epäilyä. Rebasen yrityksen onnistumisen arviointi pitänee jättää jokaisen omaan harkintaan.

---

⁴⁵ Teated Brüsseli ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937, 26-29. 12.10.1937. 957.14.488. Välisministeerium.ERA.

⁴⁶ Teated Brüsseli ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937, 30. 13.10.1937. 957.14.488. Välisministeerium. ERA.

⁴⁷ Teated Brüsseli ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937, 38. 957.14.488. Välisministeerium. ERA.

13.10.1937 on päivätty myös raportti August Jäägerin kuulustelusta. Jääger oli kiistänyt väittäneensä, että Artur Sirkkiä olisi vainottu Viron valtion toimesta, mutta väitti samalla että oli kadottanut puheessa käyttämänsä muistiinpanot. Jääger väitti, ettei muista sanatarkasti puheen sisältöä, mutta mainitsi puhuneensa seuraavista asioista haudalla: Konstantin Päts lakkautti Viron vapaussotureiden liiton, Sirk ei tehnyt itsemurhaa, luxemburgilaisten ja suomalaisten lääkäreiden lausunnot kuolinsyystä olivat erilaisia keskenään, Sirk oli yritetty ryöstää Luxemburgissa, Viro oli vaatinut Sirkin luovuttamista ja viitannut Sirkin asianajajan lausuntoihin, joissa oli todettu että Viron nykyinen hallinto ei ole perustuslain mukainen ja että Artur Sirk oli Viron laillinen päämies. Jääger sanoi kuulustelussa maininneensa Konstantin Pätsin nimen ainoastaan yhden kerran puheen aikana.⁴⁸

Jäägerin kuulustelusta tehdystä raportista oli aistittavissa, että raportin laatija Rebane oli, kenties oikeutetustikin, suhtautunut suurella varauksella kuulusteltavan lausuntoihin. Joka tapauksessa puhe oli ollut hyvin poliittinen ja kriittinen Viron valtaeliittiä kohtaan. Rebasen kiinnostus asiassa ei niinkään suuntautunut hautajaisten mielenosoitukselliseen luonteeseen vaan siihen, että Suomi oli sallinut kyseisen tapahtuman järjestämisen maaperällään. Hans Rebane toimi Suomessa Viron suurlähettiläänä ja hänen tehtäviinsä kuului maan poliittisen elämän seuraaminen ja Viron kannan selvittäminen suomalaisille poliitikoille. Työnkuvaan kuului, että Rebane oli kiinnostunut suomalaisten toimista asian tiimoilta.

Hautajaisten takia Suomen ja Viron välit kärjistyivät pisteeseen, jossa Viro luovutti virallisen nootin Suomen hallitukselle. Nootti on säilynyt ulkoministeriön arkistossa.⁴⁹ Nootin sisältö oli jämäkkä, mutta asiallinen. Viro mainitsi nootissa maan perinteisesti läheiset välit ja heimosukulaisuuden, mutta samaan hengenvetoon totesi, että Suomen tulisi toimia päättäväisemmin äärioikeistoasiassa. Viro ei suvainnut, että Suomen valtio

---

⁴⁸ Teated Brüssel ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937, 37. 13.10.1937. 957.14.488. Välisministeerium. ERA.

⁴⁹ Teated Brüssel ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937, 44-46. 957.14.488. Välisministeerium. ERA.

salli rajojensa sisäpuolella nähdyt julkiset toimet ja mielenosoitukset Viron valtiojohtoa vastaan. Seuraava lainaus kuvaa hyvin koko nootin tyyliä:

"Viron hallitus voi ainoastaan todella pahoitella, että huolimatta hallitusvoimien lupauksista ottaa käyttöön kaikki tarvittavat keinot tällaisten ilmiöiden ehkäisemiseksi, veljeskansan maaperällä on siltikin nähty vihanilmauksia Viron Valtionpäämiestä ja Hallitusta vastaan, joiden ei tulisi olla sallittuja normaaleissa väleissä olevien valtioiden välillä, puhumattakaan, että se olisi sallittua kahden, ystävällisissä väleissä olevien, veljeskansojen välillä."⁵⁰

Rebane raportoi myös tilanteesta, jossa hän oli käynyt luovuttamassa nootin ulkoministerin tehtäviä hoitaneelle Väinö Voionmaalle. Ministeri oli pahoitellut tilannetta. Rebane kuitenkin tähdensi, että Suomen olisi tullut toimia päättäväisemmin asian ratkaisemiseksi. Voionmaa oli luvannut, että Suomi vastaa myöhemmin yksityiskohtaisemmin Viron noottiin.⁵¹ Suomen vastaus noottiin on päivätty 3.11.1937.⁵² Siinä käydään läpi jo Väinö Voionmaan keskusteluissa esiintuneet näkökannat; Suomi haluaa säilyttää hyvät välit veljeskansaansa, muttei voi etukäteen estää mahdollisia rikkomuksia tai rikoksia oikeusvaltion periaatteen mukaisesti. Vastauksen mukaan Suomi aikoi alkaa asianomaisiin toimiin, mikäli asiassa todettaisiin tapahtuneen rikos. Suomen vastauksen on allekirjoittanut ulkoministerin toimeensa palannut Rudolf Holsti.

Artur Sirkin oleskelu ja hautajaiset Suomessa vaikuttivat suuresti suurlähettiläs Hans Rebasen näkemyksiin Suomen poliittisesta elämästä ja kulttuurista. Hautajaistapahtuman jälkeinen nootti osoitti selvästi, kuinka merkittävä henkilö Sirk oli

---

⁵⁰ Teated Brüssel ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937, 44-46. 957.14.488. Välisministeerium. ERA. "Eesti valitsus võib vaid tõsiselt kahjutseda, et hoolimata valitsusvõimude lubadusist tarvitusele võtta kõik vajalikud abinõud selliste nähete ärahoidmiseks, vennasrahva maal siiski leiavad aset vaenuavaldused Eesti Riigipeale ja Valitsusele mis ei tohiks lubatavad olla normalsetele vahekordis olevat riikide vahel, ja mis seda vähem võiksid sallitavad olla heas sõbruses elava kahe vennasrahva vahel."

⁵¹ Teated Brüssel ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937. 25.10. 1937. 957.14.488. Välisministeerium. ERA.

⁵² Teated Brüssel ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10. 1937 3.11.1937. 957.14.488. Välisministeerium. ERA.

Viron valtaapitävän luokan silmissä. Oli merkittävä vaara, että Sirkistä olisi voinut tulla marttyyri suomalaisen ja virolaisen äärioikeiston silmissä. Ainakin propaganda-arvoentisellä populistijohtajalla oli merkittävä. Rebasen raporteissa olivat toistuvana teemana Suomen valtiojohdon liian lievät otteet Sirkin asiassa. Kuitenkin, kuten toisessa pääluvussa tulen osoittamaan, oli vuoden 1937 alusta lähtien tapahtunut huomattava parannus maiden väleissä. Kyösti Kallion presidentin virkaanastujaiset olivat merkittävä käännekohta maiden suhteessa. Ainakin suurlähettiläiden raporttien perusteella Artur Sirkin poistuminen lopullisesti poliittiselta näyttämöltä lokakuussa 1937 poisti viimeisenkin esteen maiden välien lämpiämiseltä.

Kynäsota

Nimitystä kynäsota on käytetty suomalaisten ja virolaisten ajoittain kovasanaisestakin keskustelusta, joka koski Viron sisäpoliittista tilannetta vuosina 1934-1937.⁵³ Suomalaisen äärioikeiston ja Viron hallituksen kireät välit näkyivät maan lehdistön kirjoittelussa, ja etenkin virolaiset lehdet käyttivät rajuakin kieltä argumentoinnissaan. Viron osalta on toki muistettava, että Pätsin valtiohoitajakaudella maassa vallitsi ankara lehdistösensuuri ja lehtiä lakkautettiin runsaasti. Käytännössä Virossa pystyivät toimimaan ainoastaan hallitusmyönteiset lehdet. Esimerkiksi maan suurin sanomalehti, oppositiojohtaja Jaan Tõnissonin päätoimittama tarttolainen Postimees-lehti, otettiin valtion haltuun.⁵⁴ Tässä tutkimuksessa kynäsotaa käsitellään suurlähettiläiden raporttien kautta siten, kuin se niissä ilmeni, eli käsittelyssä ovat ainoastaan suomalaiset lehdet. Suurin osa huomioista on tehty pikkuruisesta Ajan Suunta -ledestä ja maan suurimmasta sanomalehdestä Helsingin Sanomista.

Ensimmäiset merkinnät raporteissa kynäsotaan liittyen löytyvät aivan tarkasteltavan ajanjakson alusta. 19.4.1934 päivätty raportti käsitteli Ajan Suunnassa esiintynyttä artikkelia, jossa käsiteltiin virolaisten vapsien kohtaloa. Rebasen raporttien mukaan lehti oli hyvin vaps-myönteinen, mutta viime aikoina ei ollut esiintynyt Päts-kritiikkiä julkisuudessa, vaan oikeiston piirissä oli jopa esitetty ajatus, että samanlainen järjestys

---

⁵³ Pohjanen 1993, 98-107

⁵⁴ Tuomioja 2010, 237-241

olisi Suomessakin tarpeen.⁵⁵ Ei ehkä tule yllätyksenä edellisen raportin jälkeen, että pari kuukautta myöhemmin päivätyssä raportissa puhuttiin Ajan Suunta –lehden väliaikaisesta vuoden mittaisesta lakkautuksesta. Kyseisessä raportissa suurlähettiläs käsitteli lehtikirjoittelua toisenlaisella otteella kuin aiemmin. Rebane nosti esille Ajan Suunnan vaps-myönteisyyden ja piti lehden kirjoituksia puuttumisena Viron sisäpolitiikkaan. Rebasen mukaan suomalaisessa lehdistössä vallitsi linja, jonka mukaan Viron hallinnon uudistusten olisi tullut tukeutua kansaan eikä Pätsin yksinvaltaiseen hallintoon. Varsinkin Ajan Suunta korosti kansan osuutta uudistamisessa. Lehti piti vapseja Viron laillisina hallitsijoina. Samassa raportissa Rebane kirjoitti paheksuvaan sävyyn virolaisista, jotka antoivat tietoja maan sisäisestä tilanteesta suomalaisen lehdistön käyttöön, ja luonnehti heidän toimintaansa epäisänmaalliseksi.⁵⁶

Rebane ei raportissaan suorasanaisesti nimennyt informanteina toimivia virolaisia, mutta voinee turvallisesti arvella että Tallinnassa tiedettiin kyseiset henkilöt. Suoranainen paheksunta kyseisiä toimijoita kohtaan näkyy Rebasen raportissa:

"Tiedotteita suomalaiset lehdet saavat yhä pääosin virolaisilta kirjeenvaihtajilta Tallinnasta, minkä suhteen meillä vuosia juurtunut tapa vielä elää, että asioita, joita ei uskalleta kotona sanoa, lanseerataan helsinkiläisissä tai riialaisissa lehdissä. Kyseiseen vähäiseen itsearvostukseen olen ennenkin kiinnittänyt huomiota. Sitä vikaa ei voida ulkopuolelta korjata."⁵⁷

Mielenkiintoista Rebasen paheksunnassa on se, että hänen on täytynyt olla täysin tietoinen Virossa vallitsevasta lehdistösensuurista. Se teki täysin mahdottomaksi

---

⁵⁵ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934 - 29.5.1935, 173. 957.14.6. Välisministeerium. ERA.

⁵⁶ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 9.4. 1934 - 6.2.1935. 1934 III veerandi poliitiline ülevaade, 86-89. 10.10.1934. 957.14.2. Välisministeerium. ERA.

⁵⁷ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 9.4. 1934 - 6.2.1935. 1934 III veerandi poliitiline ülevaade, 86-89. 10.10.1934. 957.14.2. Välisministeerium. ERA. "Teateid saavad Soome lehed endiselt peamiselt Eesti korrespondidelt Tallinnast, kus juures meil aastaid juurdunud komme edasi valitseb, et asju, mida ei taha kodus öelda, lansseeritakse Helsingi ja Riia lehtisse. Selle vähese eneselugupidamistunde peale olen waremaltki tähelepanu juhtinud. Seda viga ei saa aga väljaspoolt parandada."

kriittisten äänenpainojen esiintymisen julkisessa keskustelussa Virossa ja näin ollen virolaisen opposition piti turvautua ulkomaiseen lehdistöön saadakseen äänensä kuuluviin. Olihan myös Rebasen entinen lehti Postimees otettu valtion haltuun.

Muutaman kuukauden aikana raporteissa tapahtunut sävyn muutos oli huomattava. Ensimmäisen raportin kohdalla Rebane suhtautui jopa myönteisesti lehtikirjoitteluun, mutta jälkimmäisen raportin sävy oli jo hyvin tuomitseva. Voidaanko olettaa, että Ajan Suunta oli muuttanut kesän mittaan merkittävästi journalistista linjaansa, vai käsittelikö suurlähettiläs Rebane lehden kirjoituksia mielivaltaisesti, poimien sieltä aina tilanteeseen sopivat kirjoitukset ja tulkinnat? Viron ulkopoliittinen suhde Suomeen oli Pätsin vallankaappauksen jälkeen hataralla pohjalla ja Suomessa oli poliittisia piirejä eduskunnassa, jotka suhtautuivat epäillen Pätsin uuteen hallintoon. Näin ollen huhtikuuisessa raportissa esiteltiin kärkkäästi lehdistössä esiintynyttä ajatusta samanlaisesta järjestyksestä myös Suomessa. Osoittihan se että ainakin osa suomalaisista hyväksyi Pätsin teot. Tässä kohtaa raportista uupui kuitenkin maininta suomalaisen oikeiston vaps-myönteisyydestä.

Myöhemmässä raportissa, jossa käsiteltiin Ajan Suunnan lakkauttamista vuodeksi, oli sävy kuitenkin täysin toinen. Raportissa korostettiin voimakkaasti Ajan Suunnan IKL-yhteyksiä ja vaps-myönteisyyttä, joka nähtiin jopa syynä lehden väliaikaiseen lakkauttamiseen. Rebane arvosteli kovin sanoin lehden kirjoituksia ja puuttumista Viron sisäiseen tilanteeseen. Toisin kuin aiemmin, Rebane nimesi suomalaisen äärioikeiston, joka toimi lehden taustalla, Viron vihollisiksi ja kiitteli hallituksen toimia lehden väliaikaiseksi lakkauttamiseksi. Raporttien välillä on huomattava ero siinä, kuinka ne käsittelevät Ajan Suuntaa ja selitysmalli on löydettävissä Rebasen motiiveista. Alussa suurlähettiläs esitteli Ajan Suunnan Pätsin hallinnon ystävänä, joka halusi samanlaisen vahvan johtajan myös Suomeen, mutta kesän jälkeisessä raportissa korostettiin vaps-yhteyksiä. Rebane oli kuitenkin kokenut politiikan toimija ja voidaan olettaa, että hän tunsi suomalaisen poliittisen kentän varsin hyvin. Olihan hän toiminut suurlähettiläänä Suomessa jo useita vuosia. Kuitenkin huhtikuuisessa raportissa mainitaan vain lyhyesti, että Ajan Suunnan mukaan kansa oli Vaps-myönteistä ja se sivuutetaan lähes täysin, kunnes muutamaa kuukautta myöhemmin se oli syy jopa lehden lakkauttamiselle.

Rebane kertoi jälleen asioita joita Tallinnassa haluttiin kuulla. Ajan Suunnan Vaps-myönteisyys nostettiin esille ainoastaan, kun lehti lakkautettiin, ja silloinkin siitä tehtiin lakkauttamisen pääsyy.

Keskustelu Ajan Suunnan lakkauttamisesta kuitenkin jatkui myös eduskunnassa. Rebane raportoi eduskuntaistunnosta, jossa kansanedustajat Erkko ja Somersalo ovat käyneet julkista keskustelua lehtiensä linjoista. Somersalo oli aloittanut keskustelun toteamalla täysistunnossa, että Ajan Suunta lakkautettiin Päts-kritiikin seurauksena, mutta Helsingin Sanomat saivat rauhassa julkaista artikkelin, joka kuvaili Pätsiä vallanhimoiseksi poliitikoksi. Erkko oli ainoastaan korostanut, että kirjoittaja oli virolainen ja että siitä ei voinut päätellä lehden linjaa, joka oli ystävällinen Viroa kohtaan. Eduskuntaistunnon jälkeen käydyissä yksityisissä keskusteluissa pääministeri Kivimäki ja Erkko olivat molemmat pahoitelleet tilannetta Rebaselle ja vakuuttaneet, että jatkossa asiaa valvotaan tarkemmin.⁵⁸

Maaliskuussa 1935 Virossa lakkautettiin puoluejärjestelmä.⁵⁹ Helsingin Sanomat kirjoitti Viron tilanteesta hyvin negatiiviseen sävyyn, ilmeni Rebasen raportista. Etenkin pääministeri Kaarel Eenpalu oli joutunut arvostelun kohteeksi. Helsingin Sanomat oli kirjoittanut tuntevansa sympatiaa Viron kansaa kohtaan, mutta oli huolestunut tilanteen kehittymisestä.⁶⁰ Mielenkiintoista Helsingin Sanomien jutussa on suorastaan ajansuuntamainen Viron kansan enemmistön tahdosta huolehtiminen. Jutussa korostetaan hallinnon itsevaltaisuutta ja otsikossa esiintynyt diktatuuri-sana ei jätä arveluille sijaa. Tähän myös Rebane kiinnitti raportissaan huomiota. Valitettavasti raporteista ei selviä, millaisiin toimiin suurlähettiläs on asian tiimoilta ryhtynyt vai eikö reaktioita ollut ollut ollenkaan.

Raporteissa esiintyy pitkä tauko lehtijuttujen osalta maaliskuun 1935 jälkeen. Syytä tähän voidaan vain arvuutella, koska kynäsota oli kuumimmillaan juuri vuosina 1935-

---

⁵⁸ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934 - 29.5.1935, 186. 28.11.1934. 957.14.6. Välisministeerium. ERA.

⁵⁹ Raun 1989, 150-151

⁶⁰ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934 - 29.5.1935, 194. 8.3.1935. 957.14.6. Välisministeerium. ERA.

1936.⁶¹ Sirkin hautajaisten jälkeen sekin laimeni olemattomiin. Mahdollisia syitä voidaan olettaa olevan useita. Ehkä Rebane ei syystä tai toisesta pitänyt lehtikirjoittelun painoarvoa riittävänä raportoitavaksi, tai sen sisältö ei antanut siihen aihetta. Olihan äärioikeiston Ajan Suunta asetettu väliaikaiseen toimintakieltoon. Toinen mahdollisuus on, että Rebane ei uskaltanut raportoida Suomen lehdistön negatiivisista arvioista Viron tilanteesta vuosien 1935 ja 1936 aikana. Tätä oletusta vastaan sotii tieto, että aikaisemmin kriittisistä lehtijutuista raportoiminen ei ole tuottanut vaikeuksia, mutta raporteista eivät luonnollisestikaan selviä mahdolliset tilanteenmuutokset Tallinnan ulkoasiainministeriön sisällä.

Joka tapauksessa kesäkuussa 1937 ilmestyi kaksi lehtijuttua, jotka mainittiin raporteissa hyvin kriittiseen sävyyn. Ensimmäinen oli V.J. Sukselaisen artikkeli Viron perustuslaista Suomalaisuuden liiton lehdessä. Toinen oli Suomen Sosialidemokratissa julkaistu artikkeli, joka käsitteli Pätsin hallituksen ministerin Otto Sternbeckin väitettyä pahoinpitelyjupakkaa. Sukselaisen artikkeliin Rebane suhtautui hyvin paheksuvasti. Suomalaisuuden liitto oli heimotyöhön panostava järjestö ja Rebane kummeksui raportissaan kovin, että lehdessä julkaistaan poliittinen kirjoitus, ja vielä Viron sisäpoliittiseen tilanteeseen kriittisesti suhtautuva. Rebane ilmoitti ottaneensa lehden päätoimittajan tiukkaan puhutteluun ja korosti, että hänen näkemyksensä mukaan kyseinen kirjoitus olisi sopinut paremmin poliittisiin lehtiin, kuin heimotyöaatetta tukevaan julkaisuun.⁶²

Toinen, Suomen Sosialidemokratissa julkaistu artikkeli, käsitteli ministeri Sternbeckiä, jonka väitettiin pahoinpidelleen Pärnussa työläisen kävelykepillä hakkaamalla, koska hän ei ollut vastannut riittävän kohteliaasti ministerille. Lehtijutussa kerrotaan myös, että paikallinen poliisi oli kehottanut miestä olemaan nostamatta juttua tapauksesta, koska se olisi tarpeetonta ja vaarallista. Lisäksi jutussa kerrottiin, että virolaiset lehdet eivät uskalla kirjoittaa tapauksesta lehdistösensuurin takia. Lopuksi Rebane kysyi neuvoa menettelytapaan lehtijutun tiimoilta.⁶³

---

⁶¹ Pohjanen 1993, 98-107.

⁶² Poliitiline informatsioon Eesti välisesindustelt 5.5.1937 - 3.3.1938, 14. 5.6.1937. 957.14.443. Välisministerium. ERA.

⁶³ Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvast 5.5.1937 - 1.12.1939, 9-10. 6.6.1937. 957.14.444 Välisministerium. ERA.

Mielenkiintoista näissä raporteissa on, että Rebane ei ole selvästikään menettänyt mielenkiintoaan suomalaisen lehdistön tarkkailuun ja suoranaiseen paimentamiseen. Raporttien perusteella tuntuu, että hän puuttui hyvin kärkkäästi lehtiartikkeleihin, joissa Viron sisäpoliittinen tilanne tai valtiojohto esitettiin kriittisessä valossa. Myös raporttien johtava teema suomalaisen yhteiskuntajärjestyksen vapauden arvosteleminen nousee näiden kahden artikkelin käsittelytavassa esille. Siksi tuntuukin kummalliselta se kahden vuoden tauko, joka Rebasen raporteissa esiintyy lehdistön tarkkailun osalta. Valitettavasti tutkimuskäytössä ollut materiaali ei pysty vastaamaan tähän kysymykseen. On tietenkin mahdollista, että arkistomateriaali, jossa Rebasen lehdistöraportit puuttuvilta vuosilta esiintyvät, on kadonnut. Vaihtoehto ei kuitenkaan tunnu todennäköiseltä, koska lehdistöön liittyvät raportit ovat muuten olleet muun arkistomateriaalin kanssa samassa yhteydessä, eikä niissä ole ollut samanlaista aukkoa ajallisesti kuin lehdistöä käsittelevissä lähteissä.

Yhteenveto

Vuosina 1934-1937 Viron ja Suomen poliittiset olivat jännitteiset. Suhteiden kannalta oleellisessa roolissa olivat Suomen äärioikeisto ja Suomessa oleskelevat vapaussotureiden liiton jäsenet. Etenkin populistijohtaja Artur Sirk oli ongelmallinen hahmo. Suomen lehdistön kirjoittelu Viron tilanteesta kohotti myös useaan otteeseen kulmakarvoja Viron Suomen-suurlähetystössä. IKL-kytköksiä omaava Ajan Suunta oli usein kärkkäästi Pätsin kimpussa.

Suomi pyrki kyseisellä ajanjaksolla kiivaasti osaksi pohjoismaista yhteistyötä. Suomen valtiojohdon arvion mukaan pohjoismainen puolueettomuus oli varmin turvallisuustae. Ongelmana kuitenkin oli se, että Suomea ei perinteisesti laskettu Pohjoismaaksi ja yhteistyö takkusi. Pohjoismaissa Suomea pidettiin entisenä Venäjän alusmaana yhdessä Baltian maiden kanssa. Poliittisissa raporteissaan Rebane tarkkanäköisesti huomioi asian ja raportoi Suomen pohjoismaisista pyrkimyksistä säännönmukaisesti Tallinnaan. Virolle Suomen pyrkiminen osaksi Pohjoismaita oli ongelma, koska Suomi oli maan naapureista poliittisesti ongelmattomin. Rebane paheksuu raporteissaan kovasti

ulkoministeri Hackzellin intoa Pohjoismaiden suuntaan, mutta arvioi että pyrkimykset ovat hedelmättömiä. Viro sen sijaan pyrki ulkopoliittisesti Suomen yhteyteen, mutta vastuksia olivat Suomen Pohjoismainen suuntaus ja äärioikeisto.

Äärioikeiston kannalta oleellinen hahmo oli vapaussotureiden johtaja, asianajaja Artur Sirk, jonka aiheuttamia ongelmia käsitellään omassa alaluvussaan. Artur Sirk oli Jaan Tõnissonin ohella Viron merkittävin oppositiojohtaja Vaikenevalla ajalla. Toisin kuin Tõnisson, Sirk kuitenkin aiheutti merkittäviä ongelmia Viron valtiojohdolle toimillaan, joista merkittävin oli luonnollisesti vallankaappausyritys vuonna 1935. Sirk oli myös merkittävä kompastuskivi Viron Suomi-suhteessa. Viron uusi valtiojohto ei voinut uskottavuutensa takia olla hyvissä väleissä maan kanssa, joka salli vapaussotureiden toiminnan omalla maaperällä. Sisäpoliittisesti aihe oli Pätsille arka. Merkittävimmät kiistanaiheet Viron ja Suomen välillä liittyivätkin vuosina 1934-1937 jollakin tavalla Sirkiin. Jännitteet laskivat merkittävästi Sirkin hautajaisia seuranneen nootin jälkeen. Sirkin hautajaisten jälkeiset raportit ovat luonteeltaan vähemmän kriittisiä, joten maailmanpoliittisen tilanteen lisäksi Artur Sirkin poistuminen poliittiselta kentältä tuntui vaikuttavan suuresti Rebasen näkemyksiin Suomen ja Viron suhteista. Olihan Sirk suomalaisen äärioikeiston silmissä Viron laillinen hallitsija ja suorastaan marttyyri.

Kynäsota oli merkittävällä tasolla sidoksissa Sirkiin ja Viron vapaussotureihin. Merkittävässä roolissa kynäsodassa toiminut pienlehti Ajan Suunta oli tunnetusti hyvin IKL-henkinen. Sen päätoimittaja, Somersalo, toimi vuosina 1933-36 myös IKL:n kansanedustajana. Toinen merkittävä lehti kynäsodassa oli Erkon omistama Helsingin Sanomat. Lehdet arvostelivat useaan otteeseen Pätsin hallintoa vuosien mittaan. Suurlähettiläs Rebane raportoi lehtijutuista usean kertaan kriittiseen sävyyn. Kynäsota huononsi Tallinnan näkökulmasta merkittävällä tavalla maiden kahdenvälisiä suhteita, mutta kynäsota kulminoitui erityisesti Artur Sirkin henkilöön. Rebasen raporteista näkyy, että suomalaisten lehtien kirjoittelu oli vahvasti sidottu Viron hallintomalliin, joka tulkittiin usein laittomaksi, etenkin Ajan Suunnan artikkeleissa. Sen sijaan Artur Sirkistä puhuttiin Viron laillisena hallitsijana. Äärioikeiston lehdistö ja yleinen esiintyminen vapaussotureiden asian tiimoilta vaikutti Viron diplomaattien näkemyksiin

Suomesta enemmän, kuin mikä oli äärioikeiston painoarvo Lapuan Liikkeen jälkeisessä suomalaisessa poliittisessa elämässä.

Svinhufvudin kaudella Viron suurlähettiläiden näkemykset suomalaisesta politiikasta olivat hyvin kriittisiä. Pätsin hallinnon suurin sisäinen uhka, vapaussotureiden liitto yhdessä suomalaisen äärioikeiston kanssa, takasi sen, että maiden välinen suhde oli jännitteinen. Lisäksi Suomen ulkopoliittinen linja, joka korosti pyrkimystä puolueettomuuteen ja pohjoismaiseen yhteistyöhön, ajoi Suomea poliittisesti kauemmas Virosta.

2. KALLIO VIRO-SUHTEIDEN PARANTAJANA

Presidentti Kyösti Kallio astui virkaan maaliskuussa 1937. Rebane arvioi raporteissaan Kallion Viron ystäväksi ja suhtautui hänen valintaansa varovaisen myönteisesti. Ulkopoliittisesti Kallio tuki ennen kaikkea ulkoministerinsä Rudolf Holstin puolueettomuuspolitiikkaa. Ainoa valtiovieras hänen kaudellaan oli Viron presidentti Konstantin Päts. Tässä pääluvussa käsittelen poliittisia raportteja Viron Suomen suurlähettiläiltä Hans Rebaselta ja Rudolf Möllersonilta vuoden 1937 maaliskuusta talvisodan alkuun asti.

Suurlähettiläiden raporttien sävy muuttui Kallion aikakauden alussa pehmeämpään suuntaan. Presidentti Kallio esitettiin merkittävänä Viron ystävänä, ja onkin totta, että monissa virallisissa tilaisuuksissa Kallio korosti Suomen yhteyttä Viroon. Esimerkiksi virkaanastujaispuheessa Viro oli ainoa ulkomaaja joka mainittiin nimeltä. Toisaalta, jos presidentti Kallion virkaanastumisen ajankohta asetetaan laajempiin yhteyksiin, huomataan nopeasti Euroopan jälleen kiristynyt suurvaltapolitiittinen tilanne. Suomi koki vahvaa ulkopoliittista painostusta Saksan taholta jopa hallituskokoonpanon suhteen. Kuitenkin Martti Turtola kirjoittaa Laidoner-elämäkerrassaan, että Viron valtiojohdossa olisi talvella 1938-1939 syntynyt ajatus, että maa voisi jossain vaiheessa hakeutua Neuvostoliiton sotilaalliseen turvallisuuspiiriin.⁶⁴ Rebasen tai Möllersonin raporteissa ei ole säilynyt viitteitä mahdollisesta ulkopoliittikan kurssin muutoksesta. Voi tietenkin olla, että suurlähettiläät eivät ole olleet asiasta tietoisia, varsinkin kun Virossa valta oli ajanjaksolla hyvin keskittynyt. On kuitenkin muistettava, että Möllerson oli ulkoasianministeriön avainpaikalla ennen suurlähettilään pestiään Suomessa. Lisäksi on otettava huomioon se mahdollisuus, että dokumentit eivät ole säilyneet tai näin arkaluonteisia asioita ei ole kirjattu ylös.

Rebasen ja Möllersonin raporteista on silti aistittavissa se jännitteinen poliittinen tilanne Euroopassa, joka johti toisen maailmansodan syttymiseen. Suomen ulkopoliittikan seuraaminen ja raportointi korostuvat merkittäväällä tavalla ajanjakson loppupuolella. Avainasemassa raporteissa olivat presidentti Kallio sekä ulkoministerit Holsti ja Erkko.

---

⁶⁴ Turtola 2008, 124-125

Varsinkin vuosina 1938 ja 1939 raportoidut keskustelut ja neuvottelut käsittelivät entistä useammin turvallisuuspoliittisiin ja sotaisiin uhkiin liittyviä asioita. Viron suurlähettiläiltä ei kiristynyt tilanne eurooppalaisessa politiikassa ollut mennyt ohi. Ajanjakson raporteissa suhtautuminen Suomeen ja erityisesti presidentti Kallioon oli myönteinen. Myös Suomen kuvattiin suhtautuneen myönteisesti yhteistyöhän Viron kanssa. Rebane ylti suurlähettiläskautensa loppuun suorastaan yllyttämään raporteissaan Viroa ottamaan Suomen ojennettu käsi vastaan. Toinen asia on, kuinka konkreettisesti Suomi olisi ollut valmis poliittiseen lähentymiseen. Möllersonin raporteista kuvastuva asenne, oli varautuneempi, mutta myös hänellä yleissävy oli positiivinen. Suurlähettiläiden suhtautuminen ulkoministeri Holstiin oli merkittävin ero raporteissa; Rebane suhtautui Suomen ulkoministeriin myönteisemmin kuin Möllerson. Myöhemmin Möllersonin raporteissa kerrottiin, kuinka Saksan ulkopoliittinen painostus ajoi Suomea ja Viroa toisistaan erilleen Kallion kauden alun lähentymisen jälkeen.

Toisessa pääluvussa käsitellään yhteensä 17 raporttia. Raportit jakautuvat seuraavasti: Rebane on kirjoittanut yhdeksän käsitellyistä raporteista, Möllerson seitsemän ja Möllersonia tuurannut väliaikainen edustaja yhden raportin. Raportit jakautuvat siis suunnilleen tasan suurlähettiläiden kesken. Kallion kauden raportit ovat luonteeltaan miltei kokonaan poliittisia, muiden teemojen käsittely on todella harvassa.

2.1. Nopeasti lämpenevät suhteet

Kyösti Kallio nousi merkittävämpään asemaan Rebasen koostamissa raporteissa vuoden 1937 presidentinvaalien jälkeen. Rebane mainitsi erikseen raportissaan suurlähetystössä pidetyistä Viron itsenäisyyspäiväjuhlista, että tuleva presidentti Kallio vieraili paikan päällä yksityishenkilönä. Rebane luonnehti Kalliota Viron ystäväksi ja piti elettä merkittävänä.⁶⁵

Kalliota käsiteltiin raporteissa silkkihansikkain siis jo ennen hänen presidenttikauttaan. Asiaa ei ainakaan haitannut Kallion virkaanastujaispuhe, jossa Rebasen raportin mukaan mainittiin Viro ainoana ulkomaana nimeltä. Raportin mukaan eduskunnan

---

⁶⁵ Poliitiline informatsioon Eesti välisesindustelt välisriikide ja riigikaitse küsimuses 4.4.1936 - 31.3.1937, 227-228. 8.3.1937. 957.14.322. Välisministeerium. ERA

puhemies oli omassa puheessaan puhunut hyvistä suhteista Pohjoismaihin ja Kallio oli itse lisännyt puheessaan Viron joukkoon. Rebasen arvion mukaan Kallio halusi ylläpitää ja kehittää Suomen suhdetta Viroon.⁶⁶

Raporttien perusteella tuntuu, että Suomen uusi presidentti koettiin aidosti mahdollisuutena parantaa maiden välejä, ainakin Viron Suomen-suurlähetystössä. Kallio tunnettiin yleisesti maltillisena poliitikkona, ainakin edeltäjänsä Svinhufvudiin verrattuna, jolla oli, ainakin kannattajakunnassaan, enemmän oikeistolaista kaikua. Toki Svinhufvud oli ollut merkittävässä roolissa Suomen äärioikeiston nousun taltuttajana, mutta Viron kannalta hän oli oletettavasti silti oikeistolle liian mieleinen mies. Kallio sen sijaan oli maalaisliittolaisten ja sosialidemokraattien yhteistyön keskeisiä vaikuttajia. Yhdistelmä lienee ollut Viron valtiojohdolle ainakin mieluisampi kuin Pätsin hallintoon avoimen vihamielisesti suhtautuva suomalainen äärioikeisto. Maltillinen maalaisliittolainen presidentti lienee ollut myös poliittisen tilanteen kehittyessä turvallisen tuntuinen vaihtoehto, vaikka poliittisilta mielipiteiltään Päts ja Kallio olivat hyvin erilaisia.

Vuonna 1937 Suomessa tapahtui Kallion presidenttikauden alkamisen lisäksi myös muita merkittäviä muutoksia poliittisessa elämässä. Kallion jälkeen pääministeriksi nousi edistyspuoluelainen A.K. Cajander, mutta hallituksen vahvat puolueet olivat maalaisliitto ja sosialidemokraattinen puolue. Ulkoministerinä jatkoi edistyspuolueen Rudolf Holsti.

Rebane raportoi hallituksen vaihdoksesta 22.3.1937. Rebasen mukaan maalaisliiton ja sosialidemokraattien hallitus oli viimeinkin laittanut IKL:n ruotuun. Hallituksen tavoitteisiin kuului suurlähettilään arvion mukaan laaja-alaisempi ulkopolitiikka kuin edeltäjillään. Holsti oli jopa ajanut Viro-maininnan hallitusohjelmaan, jota raportissa luonnehdittiin ystävälliseksi eleeksi.⁶⁷

---

⁶⁶ Poliitiline informatsioon Eesti välisesindustelt välisriikide ja riigikaitse küsimuses 4.4.1936 – 31.3.1937. 8.3.1937. 957.14.322. Välisministeerium. ERA

⁶⁷ Poliitiline informatsioon Eesti välisesindustelt välisriikide ja riigikaitse küsimuses 4.4.1936 – 31.3.1937. 22.3.1937. Välisministeerium. ERA.

Rebasen raporteista huokui Kallion aikakauden alussa usko Suomen ja Viron parantuvista kahdenkeskisistä suhteista. Rebane tuntui uskoneen että uusi presidentti ja hallitus halusivat harjoittaa aidosti monipuolisempaa ulkopolitiikkaa, kuin Pohjoismaihin takertuneet edeltäjänsä. Toki samaan aikaan Pohjoismaat pysyivät Suomelle merkittävimpänä ulkopoliittisena suuntana, mutta nyt Baltian maitakaan ei unohdettu.

Laaja-alaisuus ulkopolitiikassa ei kuitenkaan estänyt Suomea osallistumasta keväällä 1937 Pohjoismaiden konferenssiin, jossa Suomi Rebasen raportin mukaan otettiin ystävällisesti vastaan, olihan Suomi ottanut pohjoismaisen suuntauksen viralliseksi ulkopoliittiseksi linjakseen jo vuonna 1935. Rebasen arvion mukaan konferenssin tunnelma oli ystävällinen ja puheita pidettiin runsaasti, mutta tekoja oli vähän.⁶⁸

Kuitenkin toukokuussa 1937 sattunut välikohtaus osoitti, että Suomen uusi hallitus ei ollut kokonaan tylsyttänyt Rebasen kriittistä suhtautumista Suomen asioihin, ja etenkin Viro-suhteita koskettaviin tapahtumiin. Rebasen mukaan oli Suomi-Viro - seurassa pidetty puhe, joka käsitteli hyvin kriittisesti Konstantin Pätsin hallintoa Virossa. Rebane oli ilmoittanut Tallinnaan, että hän oli välittömästi ottanut seuran johtohenkilökunnan puhutteluun. Seuran johto oli pahoitellut tapahtunutta Rebaselle.⁶⁹

Sen sijaan Viron ja Suomen parantuneita suhteita kuvaa Konstantin Pätsin virallinen valtiovierailu Suomessa syksyllä 1937. Rebane oli kirjoittanut aiheeseen liittyen raportin, jossa hän arveli että vierailu oli nostanut Viron arvovaltaa Suomessa. Viron kannalta kyseessä ei ole kuitenkaan ollut Pätsin ensivierailu uuden presidentin luona, vaan aikaisemman maiden presidenttien välisen vierailuperinteen jatkaminen. Lisäksi Rebane arvioi, jopa omahyväiseen tyyliin, että Päts oli tehnyt suuren vaikutuksen arvostelijoihinsa Suomessa, ja nosti esille erityisesti sosialidemokraattien vahvan miehen Väinö Tannerin, jolla oli ollut pitkä yksityinen keskustelu Pätsin kanssa. Rebasen raportin mukaan Tanner oli myöhemmin myöntänyt suurlähettiläälle

---

⁶⁸ Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvas 5.5.1937 - 1.12.1939, 4. 28.4.1937. 957.14.444. Välisministeerium. ERA.

⁶⁹ Poliitiline informatsioon Eesti välisesindustelt Soomes ja Moskvas 5.5.1937 - 1.12.1939, 7. 24.5.1937. 957.14.444. Välisministeerium. ERA

erehtyneensä Pätsin suhteen ja arvostavansa nykyään häntä suurena valtiomiehenä ja poliitikkona.⁷⁰ Seuraava lainaus lähdemateriaalista kuvaa hyvin Rebasen kuvailemaa vaikutusta.

*"Riigivanemin henkilö on kaikkialla tehnyt suorastaan loistavan vaikutuksen, niin kuin minulle joka puolelta vakuutettiin. Erityisesti sosialistien johtajiin, eduskunnan puhemieheen Hakkilaan ja suurjohtaja Tanneriin, kenen kanssa riigivanemilla oli mahdollisuus lähetystön illallisella pitkään keskusteluun ja joka varmisti, että on vapautunut aikaisemmista ennakkokäsityksistään, ja näki K. Pätsin todellisena valtiomiehenä."*⁷¹

Raporttia analysoitaessa kannattaa harkita tarkkaan, kuinka suuren painoarvon antaa Rebasen arvioille Pätsin vaikutuksesta suomalaisiin poliitikoihin. Nimeltä mainittu Väinö Tanner oli kokenut poliitikko, ja on vaikea uskoa hänen yltyvän ainakaan noin ylitsevuotaviin suitsutuksiin Pätsin suhteen yhden keskustelun perusteella. Sen sijaan kannattaa pitää mielessä, että Päts piti yllä Virossa hyvin autoritääristä järjestelmää ja hän mitä todennäköisimmin luki Rebasen raportit henkilökohtaisesti. Ainakin osassa raporteista on käsin tehty merkintä todistamassa, että Päts on kyseisen raportin lukenut. Lähdemateriaalin pohjalta on toki mahdoton arvioida, millaisen vaikutuksen juuri mainittu raportti on Pätsiin tehnyt ja kyseisestä raportista Pätsin merkintä myös puuttuu. Mielenkiintoisempi seikka raportissa on Rebasen esittämä näkemys siitä, että Viron arvovalta olisi Suomessa vierailun johdosta kasvanut. Kuitenkin samalla raportissa korostetaan, että kyseessä on ainoastaan perinteen jatkaminen valtiovierailuiden suhteen. Selvästi Viro on yrittänyt luoda kuvaa pitkästä ja vakaasta suhteesta Suomen kanssa, vaikka ainakin Rebasen raporttien mukaan suhde on vasta toipumassa äärioikeiston sille luomasta rasituksesta. Näkemys on mielenkiintoinen koska tuntuu

---

⁷⁰ Poliitiline informatsioon Eesti välisesindustelt Soomes ja Moskvas 5.5. 1937- 1.12.1939, 16-17. 4.9.1937. 957.14.444 Välisministeerium. ERA.

⁷¹ Poliitiline informatsioon Eesti välisesindustelt Soomes ja Moskvas 5.5. 1937- 1.12.1939, 16-17. 4.9.1937. 957.14.444 Välisministeerium. ERA. Riigivanema isik on kõikjal otse wõluwat muljet avaldanud, nagu mulle kõikjalt kinnitati. Eriti weel sotsialistide juhtidele, eduskunna esimehele Hakkilale ja eriti suurjuhile Tannerile, kellega riigivanemal võimalus oli saatkonna dineril pikemalt võimalus westelda ja kes tõendas, et ta senistest eelarwamustest wabanenud on, nähes K. Pätsis tõelist riigimeest.

että valtiavierailu on ainoastaan osa suurempaa maiden välien lämpiämisprosessia. Olivathan Suomen johtavat poliitikot useampaan kertaan maininneet Viron tärkeissä virallisissa yhteyksissä, ja jopa hallitusohjelmaan oli ajettu maininta Virosta ulkoministeri Rudolf Holstin toimesta.

Rebane raportoi Helsingistä viimeistä kertaa 11.9.1937, eli noin viikon valtiavierailuraportin jälkeen. Viimeisessä poliittisessa raportissaan Rebane käsitteli laajasti ulkoministeri Rudolf Holstin pyrkimyksiä parantaa Suomen välejä, sekä Neuvostoliittoon että Saksaan. Rebane raportoi, että Holsti oli aluksi kiinnittänyt erityistä huomiota Suomen Venäjä-suhteeseen, joka suurlähettilään arvion mukaan oli kärsinyt Hackzellin kaudella linjattomuudesta. Venäjä ei ollut välittänyt Suomen puolueettomuudesta ulkopoliittisesti, mutta Holsti oli kuitenkin ollut epäsuosiossa, koska hänen menneisyytensä oli ollut liian hyvin muistissa Moskovassa. Holstin jo aikaisemmin käsitellyn Venäjän matkan jälkeen Saksan johto kiinnostui asiasta ja oli alkanut vaatia, että Holsti vierailisi myös Berliinissä hyväntahdoneleenä. Holsti joutui näin ollen tiukkaan paikkaan kahden eurooppalaisen suurvallan väliin, mutta Rebasen arvion mukaan Holsti oli mainettaan taitavampi diplomaatti. Lopuksi raportissa kerrotaan Rebasen keskustelusta Holstin kanssa pohjoismaisesta yhteistyöstä. Tässä yhteydessä Rebane arvioi Suomen pohjoismaisen yhteistyön menestyksekkääksi, vaikka Holsti oli sanonut yksityisessä keskustelussa, että neuvottelut Pohjoismaiden kanssa eivät olleet tuottaneet erityisiä tuloksia.⁷² Neuvotelluista asioista ei ole raportissa mainintaa.

Rebasen viimeisessä raportissa tuli Euroopan suurvaltojen välisten jännitteiden vaikutus pienempien valtioiden, kuten Suomen, tilanteeseen selvästi esille. Raportin mukaan Holsti oli suuttanut Saksan yrittäessään parantaa Suomen kahdenvälisiä suhteita Neuvostoliiton kanssa. Rebasen arvion mukaan Neuvostoliittoa ei haitannut niinkään Suomen poliittinen puolueettomuus, vaan Holsti henkilönä, jonka Neuvostoliitto koki liian länsimieliseksi. Saksan osalta ongelma oli Holstin liian näkyvä toiminta Neuvostoliiton suhteen. Saksan arvostelun jälkeen ulkoministeri Holsti oli joutunut Rebasen mukaan sangen tukalaan tilanteeseen poliittisesti. Kuitenkin tuntuu, että

---

⁷² Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvast 5.5.1937- 1.12.1939, 18-20. 11.9.1937. 957.14.444 Välisministeerium. ERA.

Rebane arvosti tapaa jolla Suomi ja Holsti tilanteessa luovivat. Maininta Holstin kyvykkyydestä ulkoministerin tehtävissä tuntuu tukevan näkemystä, jonka mukaan Suomen ulkopoliitiikan pyrkimys monipuolisempaan suhteiden luomiseen oli hyvä. Viro oli jo pitkään paheksunut Rebasen raporttien kautta Suomen pohjoismaista suuntausta ulkopoliitikassaan ja Suomen ja Viron välisten suhteiden parantamisyritykset saivat suurlähettiläältä täyden tuen. Jopa aikaisemmin kritisoitu yhteistyö muiden Pohjoismaiden kanssa arvioitiin Rebasen viimeisessä raportissa menestyksekkääksi, vaikka ulkoministeri Holsti oli yksityisessä keskustelussa valitellut Rebaselle tulosten vähyyttä neuvotteluissa. Rebasen viimeisiksi jääneistä raporteista oli nähtävissä, että Rebasen näkemyksen mukaan Suomen ulkopoliittikka oli Kallion aikakaudella muuttunut Virolle myönteisempään suuntaan. Uusi monipuolisempi suuntaus, jossa huomioitiin paremmin Pohjoismaiden lisäksi myös toiset maat, sai Rebaselta kiitosta.

Valitettavasti Rebane ei laatinut, tai ainakaan sellaista ei ole arkistossa saatavilla, yhteenvetoa Suomen poliittisesta tilanteesta oman suurlähettiläskautensa loppuksi. Kyseinen arvio olisi ollut erinomainen lisä lähdeaineistoon. Rebasen lähdön syistä ei ole myöskään säilynyt muuta tietoa, kuin että hän siirtyi Viron Latvian-suurlähettilääksi. Ehkä Tallinnassa arvioitiin, että Rudolf Möllerson oli sopivampi henkilö ulkopoliittisen tilanteen kiristyessä Suomen asemapaikalle. Olihan Möllerson ollut avainasemassa Pätsin hallinnon ulkoasiainministeriössä. Rebane oli tunnetusti ollut ennen läheisessä yhteistyössä Pätsin poliittisen vastustajan ja näkyvän oppositiojohtajan, Jaan Tõnissonin, kanssa. Toisaalta kyseessä voi olla myös tavallinen suurlähettiläiden kierrätys. Rebane oli toiminut jo kuusi vuotta Helsingissä ja on mahdollista, että kyseessä oli ainoastaan rutiinitoimenpide liian pitkällisen asemamaakauden ehkäisemiseksi. Rudolf Möllerson korvasi Rebasen Viron Suomen suurlähettiläänä loppuvuodesta 1937.

2.2. Saksan ulkopoliittinen painostus ristiriitojen aiheuttajana

Uusi Viron Suomen suurlähettiläs, Rudolf Möllerson, saapui Helsinkiin 13.12.1937. Ensimmäisessä raportissaan Möllerson eritteli hyvin yksityiskohtaisesti toimensa Helsingissä. Muiden tietojen ohella hän informoi Tallinnaa tekemistään

tutustumisvierailuista Suomen valtiojohdon luo. Nimeltä Möllerson mainitsee presidentti Kallion, pääministeri Cajanderin, ulkoministeri Holstin ja marsalkka Mannerheimin. Möllersonin mukaan kaikki ovat olleet hänelle ystävällisiä ja toivoneet että Viro ja Suomi jatkaisivat hyvien suhteidensa kehittämistä jatkossakin. Erityisen huolellisesti Möllerson kertoo keskustelustaan marsalkka Mannerheimin kanssa ja mainitsi, että Mannerheim oli vaikuttanut erittäin kiinnostuneelta Viron tilanteesta.⁷³

Mielenkiintoista Möllersonin ensimmäisessä raportissa on se, että hän nosti marsalkka Mannerheimin esille niin voimakkaasti. Mannerheim toimi Suomessa tuolloin puolustusneuvoston puheenjohtajana ja hänen välinsä useisiin Cajanderin hallituksen ministereihin eivät olleet järin hyvät. Möllersonin edeltäjän Rebasen raporteissa ei Mannerheimiin viitattu ollenkaan. Diplomaattien työssä henkilökohtaiset suhteet näyttelevät merkittävää roolia, mutta asia kertonee myös Mannerheimin ulkopoliittisesta aktiivisuudesta Euroopan poliittisen tilanteen kiristyessä. Lisäksi on huomioitava, että, toisin kuin edeltäjänsä Rebane, oli Möllerson entinen upseeri. Asianhaara on saattanut hyvinkin vaikuttaa Mannerheimin arvioon uudesta suurlähettiläästä.

Möllerson jatkoi raportointia myös itsenäisyyspäivän vastaanoton tiimoilta. 2.3.1938 päivätyssä raportissa Möllerson kertoi, että pääministeri Cajander tuli vierailemaan tilaisuuteen erittäin merkittävän kutsuvierasjoukon kanssa. Möllerson kuvaili raportissaan pääministeriä Viron ystäväksi. Muita huomionarvoisia vieraita olivat eduskunnan puhemies, ulkoministeri Holsti ja useat muut hallituksen sekä eduskunnan edustajat. Holstin puhetta suurlähettiläs piti hyvin ystävällisenä. Lopussa on maininta, että maiden välit ovat pysyneet politiikan tasolla hyvinä huolimatta eräiden suomalaisten lehtien yksipuolisesta Viro-uutisoinnista.⁷⁴

Molemmat Viron suurlähettiläät ovat tuntuneet pitäneen itsenäisyyspäivän vastaanottoa eräänlaisena ilmapuntarina maiden väleistä. Raportit osallistuneista ministereistä ovat säännönmukaisia ja varsinkin Hackzellin puheiden sävyjä syynättiin aiemmin huolella.

---

⁷³ Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvas, 25. 4.1.1938. 957.14.444. Välisministeerium. ERA.

⁷⁴ Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvas 5.5.1937-1.12.1939, 31-32. 957.14.444. Välisministeerium. ERA.

Möllersonin raporteissa huokui vahva tunne siitä, että hän haluaa suuresti korostaa sekä omia hyviä välejänsä suomalaisiin poliitikkoihin, että maiden keskinäisiä ystävällisiä suhteita.

*"Yhteenvedona voin vakuuttaa, että mielenkiinto ja ystävällinen suhtautuminen Viroon ei rajoitu ainoastaan virallisiin piireihin, vaan sitä esiintyy kaikissa yhteiskuntaluokissa ympäri maan."*⁷⁵

Pääministeri Cajander oli Möllersonin raporteissa tärkeällä sijalla alkuvuodesta 1938. Cajanderin puhe Turussa maaliskuun alussa on raportoitu tarkasti Tallinnaan. Etenkin puheen Baltian maita käsittelevä osuus oli kiinnostanut Möllersonia. Cajander oli puhunut yksityiskohtaisesti Viron, Latvian ja Liettuan merkityksestä Suomelle ja kaikille pohjoismaille. Cajanderin mukaan ei ole Pohjoismaille samantekevää, oliko Baltiassa itsenäisiä valtioita, vai olivatko ne vain osa jotakin Eurooppalaista suurvaltaa. Baltian itsenäisten valtioiden kulttuurista, taloudellista ja poliittista kehitystä tulisi mahdollisuuksien mukaan edistää. Viron osalta Cajander mainitsi erityisesti Suomen ja Viron heimoveljeyden kautta syntyvän yhteyden. Cajander korosti, että kyse ei ole ainoastaan tunteista, vaan että Suomelle oli itsenäisestä Virosta myös konkreettista hyötyä.⁷⁶

Möllersonin mukaan Cajanderin puheen linjaus oli merkittävä Viron kannalta. Julkisessa puheessaan Cajander vahvisti Suomen kiinnostuksen Baltian maiden ja Viron tilannetta kohtaan. Puhe antoi selvän viestin siitä, että Suomi halusi säilyttää itsenäisen Viron rajanaapurinaan ja oli valmis toimimaan tämän tavoitteen toteuttamiseksi. Varsinaisista konkreettisista toimista, joihin Suomi oli valmis, ei raportissa ollut mainintaa. Suurlähettiläs Möllersonin kannalta oleellista oli kuitenkin Suomen

---

⁷⁵ Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvas 5.5.1937-1.12.1939, 31-32. 957.14.444. Välisministeerium. ERA. "Üldmuljena võin kokkuvõtta, et tähelepanu ja sõbralik suhtumine Eestile ei piirdu vaid Soome ametlike ringkondadega, vaid seda leiab iga seltskonna kihis üle maa."

⁷⁶ Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvas, 33-34. 8.3.1934. 957.14.444. Välisministeerium. ERA.

hallituksen koko ajan kasvava julkinen tuki Virolle, josta oli ollut viitteitä enemmänkin Möllersonin suurlähettiläskauden alkupuolella.

Seuraavaksi Möllerson raportoi toukokuussa 1938 Suomen valtiojohdon sisäisistä kahnauksista. Raportin mukaan presidentti Kallio oli päättänyt ulkoministeri Holstin ulkomaanmatkan aikana, että Suomi harkitsi vastedes tapauskohtaisesti suhtautumisensa Kansainliiton päätöksiin. Möllersonin arvion mukaan Kallion päätös oli merkittävä arvovaltatappio Holstille. Ulkoministerin johtama asiaa pohtimaan perustettu komitea antaisi oman suosituksensa asiassa vasta syksyllä 1938.⁷⁷

Toisin kuin Rebane raporteissaan, ei Möllerson esittänyt ulkoministeri Holstia kovinkaan suotuisassa valossa. Möllersonin arvion mukaan ulkoministerin asema Cajanderin hallituksessa oli heikko ja Kallion itsevaltainen, edellisessä kappaleessa kuvattu, päätös tuki tulkintaa. Suurlähettiläs selvästi arvioi hallituksen yhtenäisyyden heikommaksi kuin edeltäjänsä. Syitä Möllersonin edeltäjästään eroavalle näkemykselle voi olla useita. Möllerson oli tullut uutena suurlähettiläänä uuteen asemamaahan, joten hänen näkökulmansa Suomen politiikkaan oli vääjäämättä erilainen, kuin kuuden vuoden pestin asemamaassa viettäneen Rebasen. Täytyy myös ottaa huomioon, että Möllerson oli vaikuttanut Tallinnassa Viron ulkoasiainministeriön kovassa ytimessä. Ehkä Tallinnassa Holstin kyvyt arvioitiin muutenkin vähäisemmiksi kuin Rebasen raporteissa. Lisäksi kyseessä voi olla sama ilmiö kuin aiemmin Rebasen ja Hackzellin tapauksessa. Hackzellin toimiessa ulkoministerinä käsitteli Rebane hänen toimiaan säännönmukaisen kriittisesti, mutta Hackzellin siirryttyä sivuun, oli Rebasen loppuarvio yllättävän positiivinen. Voi olla, että myös Möllersonilla oli tarve esiintyä kovan luokan ammattilaisena, ja toimijana, joka pärjää vastapelurinsa kanssa toimessaan.

Holsti joutui muutenkin raporttien mukaan yhä kovemman paineen alle vuoden 1938 kuluessa. Holstin tunnettu entente-mielisyys, joka oli aiemminkin tuottanut ongelmia, teki hänestä Möllersonin mukaan monien mielestä sopimattoman ulkoministerin tehtäviin. Asiaa käsiteltiin valtaosassa loppuvuoden raporteista. Marraskuun alkupuolella Möllerson oli kirjoittanut raportin Suomen ja Saksan kahdenvälisistä

---

⁷⁷ Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvas, 278. 27.5.1938. 957.14.444. Välisministeerium. ERA.

suhteista. Alussa todettiin, että Suomella ja Saksalla oli ollut perinteisesti toimiva poliittinen suhde. Raportissa kuitenkin mainittiin, että saksalaisessa lehdistössä oli alkanut esiintyä arvostelua Suomea kohtaan ja Holstin tunnettu länsimielisyys oli myös mainittu. Möllersonin tietojen mukaan, Suomen edustajalle oli sanottu Saksan ulkoministeriössä suoraan, että niin kauan kuin Rudolf Holsti toimi Suomen ulkoministerinä, Suomen ja Saksan välit eivät voi olla hyvät. Pääministeri Cajander oli kiirehtinyt vakuuttamaan, että Suomi kuuluu demokraattisten valtioiden joukkoon. Holstin tilanne oli kuitenkin suurlähettilään mukaan epävarma Saksan painostuksen ja lähestyvien eduskuntavaalien vuoksi.⁷⁸

Mielenkiintoista raportissa on Cajanderin vakuuttelu, Saksan painostuksen alaisena, Suomen kuulumisesta demokraattisten valtioiden joukkoon – sisältäähän lausunto julkisanomattoman viestin, että Saksa ei niihin kuulu. Täytyy kuitenkin muistaa, että 30-luvun politiikassa moinen syytös ei ollut yhtä vakava, kuin se olisi ollut toisen maailmansodan jälkeen. Lisäksi suurlähettilään näkemyksen mukaan Saksan painostuksen merkitys Suomen politiikkaan oli merkittävä. Asettaahan se ulkoministerin epävarmaan asemaan poliittisen tulevaisuutensa suhteen.

Holsti joutui eroamaan myöhemmin marraskuun aikana ulkoministerin pestistään. Möllerson käsitteli asiaa raportissaan huolellisesti. Raportin mukaan Holstin eron ensisijainen syy oli ollut Saksan vahva painostus asiassa, vaikka viralliset syyt erolle olivat Holstin suuri palkka ja perhepiirissä sattuneet sairastapaukset. Holstin tunnettu länsimielisyys lisättynä Neuvostoliittoon suuntautuneeseen valtiovierailuun aiheutti Saksan reaktion. Möllerson kuitenkin totesi, että Holstin erolla ei ollut näkyvää vaikutusta Suomen ulkopoliittiseen linjaan. Ministeri vaihtui, mutta Suomen linja puolueettomuuden ja Pohjoismaiden suhteen pysyi samana. Saksa oli raportin mukaan lehdistön kautta kehottanut Suomea ottamaan mallia Virosta. Kehotuksen johdosta Möllersonia oli alettu Suomessa poliittisissa piireissä suorastaan välttelemään.⁷⁹

---

⁷⁸ Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvaa, 289-291. 13.11.1938. 957.14.444. Välisministeerium. ERA.

⁷⁹ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon; kokkuvõte minister Selter'i ja Holst'i läbirääkimistest Helsingis 30. mail 1938.a. 292-294. 21.11.1938. 957.14.439. Välisministeerium. ERA.

Tutkimuksen kannalta kyseessä on hyvin mielenkiintoinen raportti. Möllersonin arvio Saksan vahvasta vaikutusvallasta Suomen politiikkaan ja jopa hallituksen kokoonpanoon ansaitsee huomiota. Möllersonin mukaan Holsti joutui eroamaan, koska Saksa niin tahtoi. Suomi oli epäilemättä ollut kiperässä tilanteessa Saksan ja Neuvostoliiton välillä, ja länsimielisenä pidetty Holsti oli ollut tähän yhtälöön liikaa Möllersonin mukaan. On mielenkiintoista, että itsensä demokraattisiin valtioihin, ainakin puheiden perusteella, lukeva Suomi joutui Viron suurlähettilään arvion mukaan vaihtamaan ulkoministeriä ulkoisen painostuksen vuoksi.

Toinen mielenkiintoinen huomio on se, että Saksasta oli suoraan kehotettu Suomea ottamaan mallia Virosta. Suomalaisten poliitikkojen tapa reagoida asiaan alkamalla välttellä Viron suurlähettilästä oli paljon puhuva. Epäselväksi raportissa jäi uskalsivatko suomalaiset osoittaa mieltään saksalaisille diplomaateille ja joutuiko Möllerson tavallaan sijaiskärsijäksi jupakassa. Joka tapauksessa on mielenkiintoista, että Saksa kehotti ottamaan mallia nimenomaan Virosta. Tämä kertonee omalla tavallaan Viron ja Saksan hyvistä ja toimivista väleistä, vaikka lausunto epäilemättä oli ensisijaisesti tarkoitettu osaksi Suomen ulkopoliittista painostusta. Lisäksi tässä saatettiin vihjata, että Suomen tulisi myös ottaa käyttöön virolaismallinen autoritäärisempi hallinto. Tällainen sekaantuminen Suomen hallintomalliin ei tietenkään jäänyt suomalaisilta huomaamatta, eikä se varmasti asianosaisia miellyttänyt.

Möllerson raportoi joulukuun 1938 alussa Suomen poliittista elämää hallinneesta IKL:n lakkauttamisesta. Möllersonin mukaan IKL:n lakkauttamiseen vaikutti puolueen lehdistössä esiintynyt kirjoittelu Holstin eron syistä. Ajan Suunta ei ollut pitäytynyt virallisessa versiossa Holstin erojupakan tiimoilta vaan spekuloi Saksan osuudella asioihin avoimesti. Möllerson myös väitti, että IKL:n lakkauttaminen oli nimenomaisesti maalaisliiton tahdon ja edun mukaista. Sisäministerinä toimi siihen aikaan maalaisliittolainen Urho Kekkonen. Suurlähettilään analyysin mukaan IKL:n lakkauttamisen ajankohtaan vaikuttivat myös lähestyvät vaalit. Maalaisliitto pelkäsi, että IKL:n syytökset heidän yhteistyöstään sosialidemokraattien kanssa söisivät ääniä vaaleissa. IKL oli syyttänyt maalaisliittoa epäisänmaallisesta toiminnasta. Möllerson

kertoi raportissaan myös, että kokoomuksen piirissä uskottiin, että he voivat seuraavissa vaaleissa käyttää asiantilaa hyväkseen.⁸⁰

Kuva, joka välittyi Möllersonin raportista, on maalaisliiton kannalta varsin epäedullinen. Möllersonin mukaan IKL lakkauttamisen ensisijainen syy olisi ollut sen mahdollisesti muodostama uhka maalaisliiton vaalimenestykselle, eikä se, että IKL olisi toiminut laittomasti. Toisaalta tuntuu, että raportti vahvistaa oikeaksi Möllersonin aiemman huomion siitä, että Suomi haluaa pimittää Holstin eroon liittyvän ulkopoliittisen painostuksen. Suomi oli halunnut näyttäytyä muille Pohjoismaille itsenäisenä ulkopoliittisena toimijana.

Joulukuussa vuonna 1938 on päivätty raportti Viron suurlähettilään väliaikaisen edustajan tapaamisesta uuden ulkoministerin edistyspuolueen Eljas Erkon kanssa. Erko oli keskustelussa korostanut maiden hyviä suhteita, mutta udellut samalla Viron suhteista Saksaan ja Neuvostoliittoon.⁸¹ Edustaja ei ottanut asiaa kovin voimallisesti esille raportissaan, mutta ero Holstin ja Erkon välillä tuntui silti Viron kannalta selvältä. Tiedustelut Viron suhteesta Saksaan tuntuu Erkon puolelta huolestuneelta tiedustelulta, Suomen hallitus halusi tietää mahdollisesta liitosta Saksan kanssa. Edustajan arvion mukaan, Suomi joutui korjaamaan kurssiaan ulkopoliittisesti Saksan painostuksen alaisena.

Voi olla, että saksalaisten kehotus Suomelle ottaa mallia Virosta politiikassaan, ajoi päin vastoin Suomea kauemmas Virosta poliittisesti. Saksalla oli omat merkittävät ulkopoliittiset intressinsä Baltian suunnalla, ja Suomen liiallinen sekaantuminen olisi sopinut Berliinin suunnitelmiin kovin huonosti. Uudelleen virinnyt pohjoismainen suuntaus ajoi Suomea vahvemmin kohti puolueettomuutta, mutta Suomi pysyi silti pohjoismaisen yhteistyön ulkoreunalla. Kyseisessä raportissa esiintynyt väliaikainen edustaja esiintyy parissa raportissa vuodenvaihteessa 1938-39. Valitettavasti Alekirjoituksesta ei ole mahdollista saada selvää. Arkistot eivät myöskään kerro, miksi

---

⁸⁰ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon; kokkuvõte minister Selter'i ja Holst'i läbirääkimistest Helsingis 30. mail 1938.a. 298-301. 3.12.1938. 957.14.439. Välisministeerium. ERA.

⁸¹ Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon; kokkuvõte minister Selter'i ja Holst'i läbirääkimistest Helsingis 30. mail 1938.a. 304-305. 21.12.1938. 957.14.439. Välisministeerium. ERA.

Möllerson oli estynyt työstään. Joka tapauksessa kyseisen edustajan raporteista tässä käsitelty on tämän tutkimuksen kannalta ainoa mielenkiintoinen.

Myöskään uusi ulkoministeri Erkko ei välttänyt Saksan painostusta työssään. Saksa oli siirtynyt järeämpiin keinoihin ja oli tarjonnut hyökkäämättömyyssopimusta kaikille Pohjoismaille. Suomi halusi kuitenkin pitää kiinni omasta puolueettomuudestaan ja pohjoismaisesta suuntauksesta ulkopoliitikassa. Suurlähettiläs Möllersonin arvion mukaan, Suomi olisi alun perin ollut valmis solmimaan sopimuksen Saksan kanssa, etenkin oikeistopuolueet olivat tähän halukkaista, mutta muiden Pohjoismaiden haluttomuus hyökkäämättömyyssopimuksen solmimiseen ajoi myös Suomen poliittisen johdon kieltävälle kannalle. Suomi halusi mukaan Pohjoismaiden ryhmään entistä epätoivoisemmin, ja näin merkittävässä asiassa se halusi pysyä yhteisessä rintamassa Pohjoismaiden kanssa huolimatta vanhasta ystävydestä Saksan kanssa. Lehdistössä Erkon oma lehti Helsingin Sanomat ei käsitellyt teemaa ollenkaan, mutta Ajan Suunta vaati voimallisesti hyökkäämättömyyssopimuksen solmimista Saksan kanssa. Etenkin kun Suomi oli solminut vastaavanlaisen sopimuksen Neuvostoliiton kanssa.⁸²

Möllersonin arviot Saksan vaikutusvallasta Suomen politiikkaan korostuivat huomattavasti ajan myötä. Möllersonin näkemyksistä on luettavissa, että Saksan painostus ajaa Suomea entistä vahvemmin kohti pohjoismaisen yhteistyön linjaa ulkopoliitikassaan. Saksan tarjoama hyökkäämättömyyssopimus vaikutti suurlähettilään mukaan epäilyttävältä ja Suomi ei sitä halunnut solmia, ainakaan ilman muita Pohjoismaita.

Möllerson kirjoitti noin kuukausi edellisen raportin jälkeen tapaamisestaan Eljas Erkon kanssa. Erkko oli suurin sanoin ilmoittanut tyytymättömyydestään Viron Saksan kanssa solmimaan hyökkäämättömyyssopimukseen.⁸³ Nämä kaksi erillistä raporttia hyökkäämättömyyssopimuksesta kertovat selvästi, kuinka tärkeä asia Suomen valtiojohdolle oli. Suomen hallitus oli joutunut Saksan ulkopoliittisen painostuksen

---

⁸² Poliitiline informatsioon Eesti saatkonnalt Helsingis, Kaunases, Riias, Kopenhaagenis ja Stokholmis 12.4.1939-26.2.1940, 5-9. 28.4.1939. Välisministeerium. ERA.

⁸³ Poliitiline informatsioon Eesti saatkonnalt Helsingis, Kaunases, Riias, Kopenhaagenis ja Stokholmis 12.4.1939-26.2.1940, 10. 23.5.1939. Välisministeerium. ERA.

kohteeksi ja oli jo joutunut vaihtamaan ulkoministerin sen seurauksena. Kysymys oli siitä, että kuinka pitkälle Suomi oli valmis menemään painostuksen vuoksi. Hallituksen kokoonpanoon vaikuttaminen oli jo selvä näyte Saksan vaikutusvallasta Suomessa, ja hyökkäämättömyyssopimuksen solmiminen näyttäisi ainakin ulkopuolisille siltä, että Suomi on vahvasti valinnut puolueettomuuden sijasta Saksaan pohjaavan ulkopoliittisen linjan. Tässä tilanteessa lienee selvää, että Viron taipuminen hyökkäämättömyyssopimukseen ei sopinut Suomen hallitukselle kovinkaan hyvin, lisäksi se painetta myös Suomelle.

Martti Turtolan mukaan oli Viro ulkopoliittisesti muutenkin lähestynyt Saksaa koko Pätsin autoritäärisen hallinnon ajan. Kenraali Laidoner oli ulkopoliitiikan tosiasiallinen johtaja ja Päts ainoastaan hyväksyi otetun linjan vaikenemalla.⁸⁴ Kuitenkin Suomen uusi hallitus oli presidentti Kallion ja pääministeri Cajanderin johdolla useaan otteeseen korostanut Viron tärkeyttä Suomelle ja pohjoismaille. Möllersonin arvion mukaan Viron solmima hyökkäämättömyyssopimus Saksan kanssa johti Suomen osalta siihen, että valtioiden kahdenväliset suhteet viilenivät. Suomi piti kiinni puolueettomuuspolitiikastaan eikä halunnut näyttäytyä politiikan kentällä valtion kanssa, joka oli solminut kahdenvälisen hyökkäämättömyyssopimuksen Saksan kanssa. Sopimuksen solmimisen ulkopoliittinen viesti oli liian selvä ja provokatiivinen Neuvostoliittoa kohtaan Suomelle.

Möllerson kirjoitti raportin eduskunnan istuntokauden juhlallisesta avaamisesta syyskuun alussa. Raportissa presidentti Kyösti Kallio on suurimman huomion kohteena. Möllerson kirjoitti, että presidentti Kallio puhutteli häntä huomattavan ystävällisesti ja pahoitteli, että välillä huonontuneen terveydentilansa takia oli ollut pakotettu lykkäämään valtiovierailua Viroon eteenpäin. Kallio oli vakuuttanut voivansa jo paremmin ja oli ollut pahoillaan siitä, että hänen sairastumistaan oli käytetty poliittisena lyömäaseena ulkopoliitikassa. Raportissa nimeämättömät piirit olivat julkisuudessa tulkinneet valtiovierailun lykkäytymisen poliittiseksi kannanotoksi.⁸⁵

---

⁸⁴ Turtola 2002, 150-151

⁸⁵ Poliittiline informatsioon Eesti saatkonnalt Helsingis, Kaunases, Riias, Kopenhaagenis ja Stokholmis 12.4.1939-26.2.1940, 15-16.4.9.1939. 957.14.704. Välisministeerium. ERA.

Merkittävää raportissa lienee Kallion ystävällisyys Viron suurlähettilästä kohtaan, jonka ainakin Möllerson nostaa näyttävästi esille raportissaan. Aikaisemmin suurlähettiläs oli raportoinut, että häntä on alettu suorastaan välttelemään Suomen poliittisissa piireissä, ja nyt samaisen valtion päämies on ollut hänelle suorastaan korostetun ystävällinen. Kallio oli jopa luvannut valtiovierailun Viroon tulevaisuudessa, jonka voi tulkita hyvätahdoneleeksi presidentin puolelta. Möllersonin mukaan Kallio on selvästikin kokenut Viron tärkeäksi ulkopoliittiseksi kumppaniksi Pohjoismaiden ohella. Saksan ulkopoliittinen painostus ei vaikuttanut Kallion haluun lähentyä Viroa poliittisesti. Myös ministeri Erkko oli puhunut asiasta Möllersonin kanssa, pahoitellut sitä, ettei ollut työkiireidensä lomassa ehtinyt järjestää vierailua Tallinnaan ja vakuuttanut, että hänen lukuisat vierailunsa Pohjoismaissa eivät tarkoittaisit, että Suomi pitäisi niitä tärkeäimpinä kumppaneina ulkopoliitiikassa kuin Viroa.⁸⁶

Möllersonin raporteista huokui se, että ainakin suurlähettilään oman arvion mukaan presidentti Kallio ja ulkoministeri Erkko halusivat aidosti luoda hyvät suhteet Viron valtiojohtoon kiristyneessä kansainvälisessä tilanteessa. Toinen maailmansota oli alkanut syyskuun 1. päivä ja se tietenkin vaikutti kaikkiin toimiin, joita Suomen valtiojohto teki. Suomen kannalta oli tärkeää, että Viro säilyisi uudessa tilanteessa puolueettomana sotatapahtumiin nähden. Samaan aikaan Suomen pyrkimys Pohjoismaiden yhteyteen oli entistä kovempaa.

Valitettavasti Viron ulkoministeriön arkistoissa ei ole säilynyt poliittisia raportteja syyskuun alun ja talvisodan alkamisen väliseltä ajalta. Syyskuun 28. päivä vuonna 1939 Viro solmi Neuvostoliiton painostuksen alaisena tukikohtasopimuksen. Sen mukaisesti Neuvostoliitto perusti Viron maaperälle useita sotilastukikohtia ja sijoitti maahan 25000 omaa sotilastaan. Olisi ollut todella mielenkiintoista tutkimuksen kannalta lukea suurlähettiläs Möllersonin raportit siitä, miten suomalainen poliittinen järjestelmä on asiaan reagoinut. Suurella todennäköisyydellä voitaneen sanoa, että Suomessa sopimusta on pidetty suurena onnettomuutena.

---

⁸⁶ Poliittiline informatsioon Eesti saatkonnalt Helsingis, Kaunases, Riias, Kopenhaagenis ja Stokholmis 12.4.1939-26.2.1940, 17. 6.9.1939. 957.14.704. Välisministeerium. ERA.

Tutkimuskirjallisuudessa on väitetty, että Viro oli käynyt tukikohtasopimukseen johtaneita neuvotteluita niin suuren salaperäisyyden vallitessa, että suurlähettiläs Möllersonilla ei ollut neuvotteluiden sisällöstä tietoa. Ulkoministeri Erkkö ja sisäministeri Kekkonen olivat kuitenkin Turtolan mukaan suuria Viron ystäviä ja tarjonneet neuvotteluiden kuluessa apuaan etelänaapurille, jota ei otettu kuitenkaan vastaan.⁸⁷

Ehkä tämä osaltaan selittää puuttuvia raportteja syyskuun alusta talvisodan alkuun. Möllerson ei ole voinut neuvotteluiden aikana lähettää raportteja suomalaisten suhtautumisesta asiaan, koska ei ole neuvotteluiden sisältöä ja etenemistä tuntenut. Tukikohtasopimuksen solmimisen jälkeen oli Viron kansainvälinen ja sisäinen tilanne merkittävästi muuttunut. Viro oli joutunut osaksi Neuvostoliiton etupiiriä hyvin konkreettisella tavalla ja maan suvereniteetti voitiin sangen oikeutetusti asettaa kyseenalaiseksi. On mahdollista, että syntyneessä tilanteessa Möllerson ei ole laatinut raportteja Tallinnaan suomalaisten suhtautumisesta tukikohtasopimukseen, tai sitten raportit on Tallinnassa tuhottu. Virossahan oleskeli tuolloin vieraan valtion armeija. Tutkimuskirjallisuudessa on myös esitetty, että Suomen käydessä talvisotaa edeltäviä neuvotteluita Neuvostoliiton kanssa virolaiset lehdet suhtautuivat jopa vihamielisesti Suomeen. Pelättiin, että jos Suomen ja Neuvostoliiton välille syttyy sotilaallinen konflikti, se antaisi Neuvostoliitolle syyn unohtaa sopimuksensa myös Baltian maiden kanssa.⁸⁸

Yhteenveto

Erityisesti kansallissosialistien vallan vakiintuminen Saksassa vaikutti koko Euroopan tilanteeseen. Voidaanko olettaa, että muuttuneessa poliittisessa tilanteessa Viro on entistä ahnaammin etsinyt yhteyttä Suomen kanssa, mikä on osaltaan heijastunut myös suurlähettiläiden pehmentyneisiin arvioihin Suomen poliittisesta tilanteesta? Joka tapauksessa Saksan vaikutus suomalaiseen politiikkaan näkyy vahvasti ajanjaksolla 1937-39.

---

⁸⁷ Turtola 2002, 200-201

⁸⁸ Ilmjärv 2010, 670-671

Raporttien sävyn muuttuminen Kallion aikakauden alussa oli yllättävänkin selkeä. Rebane, joka oli suurlähettilään Suomessa myös Svinhufvudin kaudella, raportoi Kalliosta erittäin myönteiseen sävyyn. Kallio esitettiin Viron ystävänä, samoin kuin uusi ulkoministeri Rudolf Holsti. Hallitusohjelmaan ajettiin Viro-maininta. Rebasen raporttien perusteella voidaan tulkita, että valtioiden poliittiset suhteet olivat Kallion aikakauden alussa mitä parhaimmalla tolalla. Vapausotureiden johtajan Artur Sirkin hautajaisten jälkeen ei jäljellä ollut myöskään äärioikeiston luomaa painetta.

Rebasen raporttien sävyn muutos on niin täydellinen ja nopea, että väistämättä taustalla on merkittäviä tekijöitä, jotka ovat asiaan vaikuttaneet. Kiristynvä kansainvälinen poliittinen tilanne on epäilemättä ollut yksi tekijä. Erityisesti kansallissosialistien vallan vakiintuminen Saksassa vaikutti koko Euroopan tilanteeseen. Voidaanko olettaa, että muuttuneessa poliittisessa tilanteessa Viro on entistä ahnaammin etsinyt yhteyttä Suomen kanssa, mikä on osaltaan heijastunut myös suurlähettiläiden pehmentyneisiin arvioihin Suomen poliittisesta tilanteesta? Saksan vaikutusvalta Suomessa ja sen aggressiivinen ulkopoliittikka ajoivat myös Viron miettimään omia poliittisia vaihtoehtojaan uusiksi. Huomionarvoista kuitenkin on, että Rebasen raportit olivat salaisia ja suunnattu ainoastaan Viron ulkoministeriölle. Yrittikö Rebane myönteisellä raportoinnilla vaikuttaa Viron ulkopoliittikan sisältöön? Raporttien ei-julkinen luonne tarkoittaa, että ainoa mahdollinen taho johon raporteilla voitiin vaikuttaa, oli Viron valtiojohto. Rebane on siis mahdollisesti yrittänyt saada Viron ulkopoliittikan johdon lähestymään Suomea poliittisesti. Tuntuu, että Rebasella on ollut selvä oma näkemys asiasta ja hän on kokenut, että Kallion presidenttikauden alku oli oiva tilaisuus suhteiden muuttamiseksi.

Rebasen jälkeen Viron Suomen suurlähettilääksi tuli Rudolf Möllerson, joka oli aikaisemmin ollut ulkoministeriön poliittisen johtaja Pätsin aikakauden Virossa. Möllerson oli siis ollut merkittävässä asemassa ulkoministeriössä. Voidaanko siis päätellä että kyseessä oli merkki Suomen ulkopoliittisen merkityksen kasvusta Virolle? Rebasen aloittama positiivisempi raportointi jatkui Möllersonin aikakaudella, joka mainitsi erityisesti Kallion ja Cajanderin usein myönteisessä yhteydessä. Möllersonin aikakaudella oli kuitenkin nähtävissä jo ennestään merkittävässä asemassa olleen

Saksan vaikutuksen kasvu ulkopoliitikassa. Etenkin Suomelle suhde Saksaan oli ongelmallinen. Suomi olisi halunnut näyttäytyä puolueettomana Pohjoismaana kansainvälisessä politiikassa. Viron Saksan kanssa solmima hyökkäämättömyyssopimus ajoi Suomea jälleen poliittisesti kauemmas Virosta.

LOPPULAUSE

Olen työssäni tutkinut Viron Suomen-suurlähettiläiden raporttien pohjalta suomalaista poliittista elämää ja maan suhdetta Viroon. Ajanjaksolla Suomi pyrki aktiivisesti osaksi Pohjoismaita, vaikka se ulkopuolisin silmin nähtiin usein entisenä Venäjän alusmaana tai jopa osana Baltiaa. Viro puolestaan pyrki solmimaan hyvät kahdenväliset suhteet Suomeen. Viron toiset naapurimaat olivat maalle hankalampia yhteistyökumppaneita.

Mikä lopultakin oli Suomen merkitys Virolle Vaikenevalla ajalla? Suurlähettiläiden raporteista saa sen käsityksen, että se, mitä Suomessa tapahtui, oli jatkuvan huomion kohteena Viron valtiojohdossa. Vaikka äärioikeisto tuotti ongelmia tutkimuksessani käsiteltävän ajanjakson alkupuolella, ei se suurissa määrin vaikuttanut Viron Suomen politiikan päämäärään, joka oli poliittinen liitto Suomen kanssa. Ainakin liittouma tuntuu olleen Rebasen intresseissä, minkä takia Suomen pohjoismainen suuntaus näyttäytyi niin vastenmielisenä tämän raporteissa. Pettymys Suomen ulkopoliittiseen suuntaan purkautui molempien suurlähettiläiden raporteissa pohjoismaisen yhteistyön, kenties oikeutettunakin, arvosteluna. Raporteissa korostettiin toistuvasti Suomen pohjoismaisen suuntauksen takkuamista.

Pyrkimys liittoon Suomen kanssa selittää myös sen innokkuuden, joka raporteissa virisi Kallion presidenttikauden alussa. Kallion Viro-maininta virkaanastujaispuheessa otettiin innokkaasti vastaan suurlähetystössä ja ilmeisesti myös Tallinnassa. Suomen lähentyminen ja luvattu monipuolisempi ulkopoliittikka sopi Viron poliittista liittoa havittelevalle valtiojohdolle hyvin. Holsti puolestaan joutui sittemmin Viron epäsuosioon ajaututtuaan sivuraiteelle poliittisesti. Ulkoministerinä häntä pidettiin liian pehmeänä.

Vuoden 1939 aikana kiristynyt poliittinen tilanne ajoi Suomen ja Viron jälleen erilleen, mutta asiasta ei voitane syyttää puuttuvaa poliittista tahtoa, ainakaan Viron puolelta. Suomi oli Virolle ainoa realistinen liittolainen tilanteessa. Näin ollen talvisodan syytyminen lienee ollut katastrofi myös Tallinnan näkökulmasta.

Tämä tutkimus on ollut antoisa, mutta tuntuu että Viron ja Suomen suhteiden historiaa on vasta raapaistu pinnalta. Tutkimuskirjallisuudessa on vielä aukkoja Viron lähihistorian osalta. Tutkimusta tehdessäni mieleeni on noussut myös useita muita tutkimusaiheita. Suurlähettiläiden kontaktit ovat väistämättä asemamaan eliitin parissa. Minkälaiset lienevät olleet ruohonjuuritason kontaktit Vaikenevalla ajalla? Miten toinen maailmansota vaikutti näihin kontakteihin? Maiden viralliset suhteet katkesivat Neuvostoliiton miehitettyä Viron toisessa maailmansodassa, mutta on mahdollista, että epävirallisella tasolla jonkinlainen yhteistyö on jatkunut. Myös ylioppilasjärjestöjen suhteiden tutkiminen voisi olla tutkimuksen kannalta antoisaa. Olen kuullut, että ainakin Helsingin yliopiston Hämäläis-Osakunnan arkistot kaipaisivat tutkimista. Viron historian tutkimus on kuitenkin onneksi ollut viime vuosina vilkasta ja tuottanut paljon uutta tietoa myös maiden välisistä suhteista.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Arkistolähteet

EESTI RIIGIARHIIV, Tallinn (ERA)

Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 9.4.1934-6.2.1935. 957.14.2. Välisministeerium. ERA.

Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon 23.4.1934-29.5.1935. 957.14.6. Välisministeerium. ERA.

Eesti välissaatkondade poliitiline informatsioon; kokkuvõte minister Selter'i ja Holst'i läbirääkimistest Helsingis 30. mail 1938.a. 957.14.439. Välisministeerium. ERA.

Ettekanded Eesti esindustelt ja ärakirjad nootidest ja memorandomitest ida-Locarno pakti asjus 15.5.1934-9.12.1935. 957.14.10a. Välisministeerium. ERA.

Helsingi esindaja poliitiline informatsioon 15.8.1935 - 5.3.1936. 957.14.16. Välisministeerium. ERA.

Informatsioon Helsingi Eesti esindajalt vabadussõjalaste Sirk'i ja Telk'i kohta 23.11.1934-25.2.1935. 197.14.17. Välisministeerium. ERA.

Kirjavahetus Eesti välisesindustega Artur Sirk'i üle 19.11.1935-24.3.1936. 957.14.160. Välisministeerium. ERA.

Kokkuvõtlik kirjutis Soome vastuse küsimuses rahvusvahelise õiguse rikkumise ja vabadussõjalaste liikumise toetamise kohta. 957.14.40. Välisministeerium. ERA.

Kokkuvõtte minister Seljamaa vestlustest välisriikide esindajatega 6.4.1935-6.2.1936. 957.14.174. Välisministeerium. ERA.

Poliitiline informatsioon Eesti saatkondadelt välisriikides 4.4.1935-18.3.1936. 957.14.172. Välisministeerium. ERA.

Poliitiline informatsioon Eesti saatkonnalt Helsingis, Kaunases, Riias, Kopenhaagenis ja Stokholmis. 12.4.1939-26.2.1940. 957.14.704. Välisministeerium. ERA.

Poliitiline informatsioon välisesindustelt 4.4.1936-18.1.1937. 957.14.321. Välisministeerium. ERA.

Poliitiline informatsioon välisesindustelt välisriikide ja riigikaitse küsimuses 4.4.1936-31.3.1937. 957.14.322. Välisministeerium. ERA.

Poliitiline informatsioon Eesti esindustelt Soomes ja Moskvast 5.5. 1937- 1.12.1939. 957.14.444. Välisministeerium. ERA.

Teated Brüsseli ja Helsingi esindustelt A. Sirgu surma ja matuse kohta 27.5.-13.10.1937. 957.14.488. Välisministeerium. ERA.

II Tutkimuskirjallisuus

Alenius, Kari: ”Veljeskansojen kahdet kasvot – Naapurimaa-kuva”, s. 13-30. *Virallista politiikkaa – epävirallista kanssakäymistä: Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860-1991*. Toim. Roiko-Jokela, Heikki. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1997.

Alenius, Kari: *Ahkeruus, edistys, ylimielisyys – virolaisten Suomi-kuva kansallisen heräämisen ajasta tsaarinvallan päättymiseen (n. 1850-1917)*. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys. Kustannus Pohjoinen. Gummerrus Kirjapaino OY. Jyväskylä 1996

Hentilä, Seppo; Jussila, Osmo; Nevakivi, Jukka: *Suomen poliittinen historia 1803-2009*. WSOY Oppimateriaalit OY, Helsinki 2009.

Hyttiä, Osmo; Viron kohtalontie 1933... 1939... 1940. Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä 1992.

Häikiö, Martti; Svinhufvud, Pehr Evind (1861-1944). Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997-. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/501/> (Luettu 3.12.2012)

Pohjanen, Mika: *Suomen suhteet Viroon vuosina 1931-37*. Oulun yliopisto, historian laitos, Suomen ja Skandinavian historian Pro Gradu-tutkimus. Oulu 1992.

Raun, Toivo. U.: *Viron historia*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 1989.

Tuomioja, Erkki: *Jaan Tõnisson ja Viron itsenäisyys*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2010.

Turtola, Martti: *Presidentti Konstantin Päts – Viro ja Suomi eri teillä*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2002.

Turtola, Martti: *Kenraali Johan Laidoner ja Viron tasavallan tuho 1939-1940*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 2008.

Zetterberg, Seppo: *Suomi ja Viro 1917-1919 – Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun*. Forssan Kirjapaino OY, Forssa 1977.

Zetterberg, Seppo: *Viron historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Helsinki 2007.